

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови та літератури

Касяненко Катерина Миколаївна

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В
УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ МОВЛЕННЯ О. ЛЯШКА)**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ В.В.Герман,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови і літератури

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець: _____ К.М.Касяненко

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	7
1.1. Поняття «дискурс» у лінгвістичних дослідженнях.....	7
1.2. Особливості та функції політичного дискурсу.....	17
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ОЛЕГА ЛЯШКА.....	29
2.1. Вербалізація українського політичного дискурсу.....	29
2.2. Загальна характеристика політичного мовлення Олега Ляшка.....	43
2.3. Лексико-фразеологічні особливості політичного дискурсу Олега Ляшка.....	50
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ В 10-11 КЛАСАХ (на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка).....	58
3.1. План-конспект уроку на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка	58
3.2. Система вправ на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка.....	67
Висновки до розділу 3.....	72
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БЛ – Блог Олега Ляшка

ЗМІ – засоби масової інформації

РП – Сайт Радикальної Партії Олега Ляшка

ЛЮ – Офіційний канал Олега Ляшка на YouTube

ФО – фразеологічні одиниці

ВСТУП

У зв'язку із сучасною соціально-культурною ситуацією в Україні, постійними політичними змінами, подіями в соціумі, особливої актуальності набуває дослідження політичного мовлення, вивчення засобів конструювання мовного портрета політичних діячів, а також стратегій і тактик комунікативного впливу на поведінку та свідомість особистості.

Соціум, ідеологія, політика та комунікація – взаємопов'язані поняття, однак певний час дослідники вивчали їх, як самостійні явища. Починаючи з 60-х років ХХ століття, політичну комунікацію розпочинають вивчати як інтеграцію мислення, мовлення і відповідних мовних засобів. У цьому взаємозв'язку політичний дискурс відображає знання з лінгвістики, психології, політології, філософії, соціології та ін.

Особливого інтересу сьогодні набуває вивчення політичного дискурсу лідерів країни, діячів політики, мовлення яких спрямоване на формування в адресата відповідного сприйняття дійсності. Адже, аналізуючи мовлення політичних діячів, можна простежити, як у соціумі, за допомогою лексико-фразеологічного вираження, мовних засобів, формуються культурні та національні цінності, пропагуються соціальні зміни, як моделюється концептуальна картина світосприйняття з національним мовним колоритом.

Питання розвитку політичного дискурсу стали об'єктами наукового вивчення, їх дослідженню присвятили свої праці Ф. Бацевич, Т. Ващук, І. Вільчинська, Н. Кондратенко, К. Кусько, В. Підгрушний, В. Горбатенко, О. Шейгал, О. Яшенкова та ін. Аналіз лексико-граматичних і прагматистичних особливостей мовлення українських політиків П. Порошенка, А. Яценюка, на матеріалі їх публіцистичних виступів, пропонує Н. Деренчук. Л. Чік на матеріалі передвиборчих промов охарактеризувала лексико-семантичний аспект мовлення П. Порошенка, Ю. Тимошенко, О. Ляшка та ін. Аналіз особливостей політичного дискурсу очільника

радикальної партії Олега Ляшка на матеріалі його публічних виступів представлено у дослідженні І. Кухарчук.

Поява окремої галузі – політичної лінгвістики – теж свідчить про актуальність досліджень політичного дискурсу, лексико-стилістичних особливостей мовлення діячів політики. Зазначена галузь розвинулася на перетині політології та мовознавства, досліджує закономірності та механізми взаємовпливу і взаємозв'язку між мовою, мисленням, комунікацією, політичними суб'єктами й політичною свідомістю суспільства, щоб створити умови для вироблення ефективних стратегій і тактик політичної діяльності. А оскільки мова – це важлива складова політичної діяльності, необхідна для впливу, керування життям країни і світоглядом її громадян, то планування мовних дій політика, спрямоване на досягнення поставлених цілей, його комунікацію можна вважати стратегічним процесом, який реалізується через стратегії, тактики впливу.

У зв'язку зі збільшенням уваги до аналізу політичної комунікації, до вивчення закономірностей мовленнєвої діяльності, зростає увага до дослідження політичної лексики. Незважаючи на велику кількість праць, різноманітність тематики областей дослідження суспільно-політичної лексики, деякі завдання залишаються невирішеними. Саме тому **актуальним** залишається питання щодо вивчення лексико-фразеологічного наповнення політичного мовлення відомих діячів, дослідження тактик та мовленнєвих стратегій впливу політиків на аудиторію.

Метою дослідження є лексико-фразеологічна характеристика особливостей політичного мовлення Олега Ляшка.

Поставлена мета визначає такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади теми – поняття «дискурс», «політичний дискурс» – на основі лінгвістичних досліджень.

2. Здійснити загальний вербальний огляд українського політичного дискурсу.

3. Дослідити функціонування лексико-фразеологічних засобів політичного дискурсу Олега Ляшка.

4. Розробити матеріали з вивчення стилістики (план-конспект уроку, система вправ) в 10 класі на матеріалі політичного мовлення О. Ляшка.

Об'єктом дослідження є політичний дискурс.

Предметом дослідження обрано лексико-фразеологічні одиниці мовлення в усних політичних виступах і текстах Олега Ляшка.

Як **матеріал дослідження** використано соціальні мережі, користувачем яких є політик: Facebook, Instagram, офіційний канал політика на YouTube, Twitter, Блог Олега Ляшка, сайт Радикальної Партії; виступи у ЗМІ, інтерв'ю тощо.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: описово-аналітичний, дефініційного і структурно-синтаксичного аналізу матеріалу, а також лінгвокультурологічного коментування.

Елементи **наукової новизни** одержаних результатів полягають у тому, що теоретично обгрунтовано вербалізацію політичного дискурсу на матеріалі мовлення Олега Ляшка, репрезентовано особливості політичного мовлення О. Ляшка на лексико-фразеологічному рівні за допомогою конкретних прикладів з політичних промов діяча.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що їх можна застосувати під час семінарських і лекційних занять з таких дисциплін, як «Лексикологія», «Стилістика», «Лінгвокультурологія», «Переклад і міжкультурна комунікація», а також можуть бути корисні в області політичної комунікації.

Апробація результатів дослідження відбулася шляхом виступів у межах наукових заходах на базі кафедри української мови та літератури, публікації в наукових збірниках, а саме:

1) стаття «Фразеологічні одиниці в українському політичному дискурсі» у збірнику статей студентів і магістрантів «Актуальні питання філології та методології» (Суми, 2021);

2) тези «The values and functions of phraseological units in ukrainian political communication» у збірнику Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні тенденції розвитку науки та освіти».

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаної літератури, що включає 44 позиції. Загальний обсяг дослідження подано на 79 сторінках, основну частину дослідження викладено на 73 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Поняття «дискурс» у лінгвістичних дослідженнях

Термін «дискурс» в сучасній науковій літературі є неоднозначним, багатокомпонентним, тому і привертає до себе увагу науковців, стаючи об'єктом багатьох досліджень. Для більш повного і точного тлумачення поняття «дискурс» окреслимо основні визначення зазначеного терміна.

Існує два основних значення терміна «дискурс» – це традиційне (класичне) і сучасне. У традиційному розумінні «дискурс» означає будь-яку форму прояву мовної взаємодії людей, що виражається в послідовному розгортанні думок, суджень. Таке розуміння протиставляється інтуїтивному мисленню, охоплює ціле незалежно від будь-яких побудов раціональних послідовностей понять і умовиводів. Розмежування істин, обумовлених або наявністю певних доказів, або ж відсутністю таких, заснованих лише на інтуїції, було позначено ще в античності Платоном і Аристотелем.

Дискурс (фр. *discourse*) – у найзагальнішому значенні – це процес мовної діяльності. У первісному значенні в латинській мові цим словом позначалося дієслово «бігати», і вже в похідному сенсі дискурс розумівся як «використання мови», «бесіда, розмова».

Вивчення дискурсу є одним із найпрогресивніших напрямків із точки зору розвитку сучасної лінгвістики. Багато наукових гіпотез, теорій дискурсу, а також мовних шкіл, що вивчають цей термін, об'єднує прагнення вивчати мову не як систему знаків чи абстрактний предмет лінгвістичного дослідження, а лише як реальне втілення цієї мовної системи, у живому спілкуванні.

Поняття дискурсу відноситься до мовної діяльності, що відбувається в різних сферах людського життя: політиці, філософії, психології, журналістиці та інших. Отже, існують різні типи дискурсу: політичний, журналістський, медійний тощо. Дослідники пропонують різні визначення одного і того ж виду дискурсу. Розглянемо деякі з них. Більшість лінгвістів виділяють серед різновидів дискурсу – політичний дискурс. Так, В. Маслова розуміє під політичним дискурсом такий різновид мовлення, який необхідний для досягнення певного ступеня політичної влади, а також її утримання. Науковець розглядає різні мовні інструменти маніпулювання, наприклад, мовну гру, яка здійснюється за допомогою зміни семантики слів або через вибір деяких лексем для назви тих чи інших явищ [7, с. 45].

В. Дем'янков справедливо вважає, що дослідження політичного дискурсу ведеться в трьох напрямках: філологічному, соціолінгвістичному та індивідуально-герменевтичному. Таким чином, дослідник показує, що вивчення політичного дискурсу лежить на перетині різних наукових дисциплін, але його характерна властивість полягає в його цілі. А метою політичного дискурсу є спонукання адресата до певних дій у сфері політики, навіювання деяких оцінок. На нашу думку, правомірним є твердження В. Дем'янкова про те, що, досліджуючи політичний дискурс, не можна задовольнятися лише вивченням мовних елементів, необхідно враховувати очікування аудиторії [3, с.1].

Існують також інші цікаві точки зору щодо сутності політичного дискурсу. Так, В. Базильов називає політичним дискурсом деяку семіосферу спілкування, що розглядається в реальному часі, іншими словами – поточну мовну діяльність, і у віртуальному часі – уявлення про типові моделі мовної поведінки [1, с.12].

Наступний тип дискурсу, який ми окреслимо в нашому дослідженні, – релігійний. Є. Бобирева проводить аналогії між релігійним дискурсом, педагогічним і медичним, знаходячи в них багато спільного. Науковець вважає,

що релігійний дискурс володіє якоюсь «театральністю», у ньому існує обов'язковий компонент страху, і з цим не можна не погодитися. Метою релігійного дискурсу, на думку дослідника, є виховання особистості [2, с.220].

Зазначену точку зору поділяє і Є. Кожем'якін. Автор розуміє під релігійним дискурсом діяльність, яка спрямована на вплив, формування традиційного мислення, світовідчуття. Дослідник також називає награність, театральність релігійного дискурсу, що передбачає емоційну залученість всіх учасників мовленнєвої діяльності [6, с.105].

Абсолютно по-іншому позначає релігійний дискурс А. Салахова. Запропоноване визначення є найповнішим. На думку дослідника, релігійний дискурс, якому притаманна ієрархія учасників мовленнєвої діяльності – це сукупність текстів, як усних, так і письмових, які обслуговують комунікацію в церковній сфері [10, с.531].

Розглянемо останній різновид дискурсу, а саме – публіцистичний дискурс. Публіцистичний дискурс по-праву можна назвати живим, динамічним, активним, постійно мінливим типом дискурсу. Він пов'язаний із реальними подіями і явищами, що відбуваються в житті суспільства. Зазначений вид дискурсу відображає конкретні події в певний проміжок часу. Публіцистичний дискурс обов'язково передбачає вмілий діалог між адресатом і адресантом, впливаючи, переконуючи, спрямовуючи їх у певному напрямку роздумів. Якщо політичний дискурс має на меті переконати аудиторію отримати владу в політиці, то журналістський дискурс у цьому сенсі позиціонує себе набагато ширше. Адже журналістика зачіпає багато різних сфер життя людини та суспільства в цілому.

На думку Н. Павлушкіної, публіцистичний дискурс – це певний актуалізований у конкретній ситуації текст, пов'язаний із подією водночас і простором. Відмінністю журналістського дискурсу є його динамічність, діалогічність та відкритість [9, с.254]. Окрім відмінних характеристик можна

виявити і схожість публіцистичного дискурсу з політичним. Адже обидва мають за мету – переконання, маніпулювання думками адресата. Ці спільні риси помічає і Н. Клушина, визначаючи публіцистичний дискурс як будь-який текст, що має політико-ідеологічний підтекст, покликаний впливати на суб'єкт [5, с.70].

Сучасні лінгвісти досліджують публіцистичний дискурс із різних точок зору. Кожен дослідник бачить об'єкт свого наукового вивчення по-своєму, прагне висвітлити неохоплені тонкощі, специфічні особливості. Усе це дозволяє побачити досліджуване більш широко, всеохоплююче. Що стосується предмета нашого дослідження, публіцистичного дискурсу, відмічаємо, що існує безліч думок про його сутність, специфіку. Але у всіх цих наукових висловлюваннях є загальне, безсумнівно, публіцистичний дискурс, по-перше, особистісно-орієнтований, тобто спрямований на адресата з метою отримання відгуку; по-друге, має мовну свободу, виражену різноманітністю використовуваних лексем; і по-третє, ситуативно-обумовлений, пов'язаний із конкретним просторово-часовим континуумом.

Багато термінів, що застосовуються в науково-дослідній сфері, характеризуються багатогранно і суперечливо. До їх складу безумовно входить поняття дискурс. Багато дисциплін пов'язані з дослідженням дискурсу, наприклад, педагогіка, соціологія, прагмалінгвістика, лінгвістика мови, культурологія, психолінгвістика, юриспруденція та ін. Кожна наука і науковий напрямок підходить до вивчення дискурсу в залежності від специфіки свого предмета.

Discourse (франц.) (від лат. *discursus* – рух, бесіда, бесіда) перекладається як «дискурс» (рідше – мова, тип мови, текст, тип тексту). Вважається одним із складних понять визначення. Але незважаючи на це, часто це корисний і функціонально зручний термін [9].

З одного боку, дискурс можна розглядати як процес справжнього словесного спілкування, в якому важливу роль відіграють такі речі, як системні особливості мови, ступінь спонтанності та повноти, тематична послідовність і зрозумілість для інших людей. Але, з іншого боку, не можна забувати, що спілкування людей завжди відбувається так чи інакше, залежно від позиції комунікантів. Тут важливо, щоб вони належали до соціальної групи та до типової мовної ситуації.

Дискурс містить і відображає унікальну сукупність обставин, за яких і для яких він був створений: 1) комунікаційні інтенції автора; 2) ставлення автора до адресатів; 3) різні «значущі» та випадкові обставини; 4) ідейно-стильовий дух епохи в цілому, конкретне середовище, конкретні особи, яким адресовано повідомлення; 5) жанрово-стилістичні особливості повідомлення та ситуації спілкування; 6) асоціації з попередніми переживаннями, що потрапили в поле зору мовленнєвого акту.

Певні типи дискурсу виділяються з урахуванням цих факторів і обставин, що супроводжують висловлювання, а також їх поєднанням із відповідними мовними засобами. Але необхідно згадати про індивідуальні або специфічні особливості, властиві тільки конкретному типу дискурсу, наприклад, специфічною особливістю поетичного дискурсу є субстанціальність та інакшість (особливий механізм відтворення, найважливіший феноменологічний і генетичний принцип поезії) [9].

Специфічними ознаками політичного дискурсу є наступні: 1) агоністична здатність; 2) агресивність; 3) ідеологічний характер; 4) театральність.

Перша – це агоністична здатність, або конкурентоспроможність. Основою політичного дискурсу є постійний діалог між правлячою партією та опозицією, за якого опоненти час від часу нападають один на одного, тримаються один за одного, відбивають удари та переходять у наступ.

Зближення політичного дискурсу за цією ознакою зі спортивним дискурсом виявляється у відображенні всіх основних елементів спорту та ігор у політиці: наявності ворога, боротьби суперників, етики бою, правових норм (правил і регламент), стратегія і тактика бою, перемоги, поразки, тріумфи переможця, перемоги. Конкурентоспроможність політичного дискурсу найбільш очевидна у таких формах, як парламентські дебати та виборчі кампанії [9].

Друга – агресія. Одним із найважливіших елементів політичної мови є агресія. У словниках англійської мови слово «агресія» визначається як «агресивні або ворожі почуття, поведінка або ставлення». Список тезаурусів цього слова є одним із найчисленніших: антагонізм, напад, войовничість, агресія, деструктивність, вторгнення, ворожість, зіткнення, вторгнення, травма, войовничість, провокація, залякування, вторгнення та інші.

Агресія в політичному дискурсі також асоціюється з поняттям ієрархії та домінування. Причиною ієрархії є суперництво, пов'язане з боротьбою за владу, соціальний статус і визнання, посиленням територіальних чи командних позицій тощо. Розглядаючи мовну агресію в політичній комунікації, слід зазначити, що домінантна агресія спрямована на конкретного політичного діяча, який не представлений у ситуації спілкування. Це означає критику політичного опонента «на око» під час спілкування з третьою стороною чи масовою аудиторією під час публічних виступів, інтерв'ю чи політичних дебатів. Вербальна агресія представлена конкретними мовними актами. Наголошуючи на словесних актах агресії, слід зазначити, що всі вони є демонстрацією політичної сили і спрямовані на зниження статусу адресата. У політичному дискурсі є стандартні мовні акти агресії: експресивна воля із семантикою вигнання (вольові акти); категоричні вимоги та заклики; мовні акти прокляття (у жанрах гасла); мовні акти погроз [9].

Третя – ідеологічна. Це система соціальних ідей, групових знань, переконань і думок, заснованих на групових цінностях, нормах та інтересах. Ця особливість наближає політичний дискурс до військового. Війна, як відомо, є продовженням політики іншими засобами. Сферою їх взаємовпливу є такі жанри, як військова доктрина, військово-політична угода, ультиматуми, мирні переговори, тобто жанри, що забезпечують ідеологію та хід війни з точки зору ворогуючих сторін.

Четверта – театральність. Ця категорія наближає політичний дискурс до реклами та сцени. Театральність специфіки політичного дискурсу випливає з того, що один із аспектів спілкування – люди, виступають не як безпосередній адресант, а як адресант – спостерігач, який сприймає поточні політичні події як гру із захоплюючим сюжетом та непередбачуваним фіналом. Політики, спілкуючись один з одним і з журналістами, постійно пам'ятають про «аудиторію» і діють чи «працюють на суспільство» навмисне чи ненавмисно, намагаючись справити враження та «зірвати оплески». Політичний «театр» заснований на образах політика. Якщо сюжетно-рольова складова політичного дискурсу згадується в основному в переносному сенсі, то її «режисерська» складова проявляється безпосередньо в ряді політичних подій, в яких елемент виконання (сценарій і заздалегідь написані тексти, розподіл ролей, репетиції) є істотним. Перш за все, жанр політичної реклами повністю драматизований. Політичний тип реклами має на меті формування певного «образу» громадського діяча чи організації та мотивації до конкретної дії. Обидва використовуються в політичній рекламі та реалізуються в жанрах політичної пропаганди (плакати, презентації, публічні виступи, дебати) та агітації (звернення, листівки, банери, виступи на мітингах). По-друге, ці ритуальні заходи є масовим видовищем, наприклад, інавгурація чи національне свято.

Крім ритуальних подій, які відбуваються незалежно від засобів масової інформації і висвітлюються тільки в засобах масової інформації, існують так

звані псевдособи, які включають в себе спеціально заплановані події з метою їх негайного показу або передачі інформація про них. Інтерв'ю, прес-конференція, телевізійна бесіда, телевізійна дискусія, телевізійні дебати і так далі відносяться до категорії псевдособитій. Усі ці дискурсивні версії є комунікативними подіями, драматургія яких значною мірою задається засобами масової інформації, хоча їх суттєва частина в основному спонтанна. Таким чином, польовий підхід до аналізу семантико-прагматичної структури політичного дискурсу дозволяє в тій чи іншій мірі виявити не тільки всі специфічні особливості окресленого типу дискурсу, а й сфери його зіткнення з іншими типами дискурсу [9].

У силу своєї мети польова система дискурсивних ознак може допомогти ідентифікувати особливості, які знаходяться в зоні перетину різних типів дискурсу і поза нею, а також підтвердити більш тісну взаємозалежність типів дискурсу всередині кожного класу, виділеного відповідно до статусних характеристик.

Інформація в політичному дискурсі засобів масової інформації – це інтерпретація, яка є явищем, абсолютно відмінним від, наприклад, події, яка не може бути об'єктивною. Людський фактор відіграє особливу роль у будь-якому виді дискурсу.

Дискурс – антропоцентричне явище, що відображає світ суб'єктивно, так як говорить (письменник) «привласнює» мове в силу її оціночної особливості. У зв'язку з тим, що суб'єкт політичного дискурсу ЗМІ, який відображає деякі інтереси і має певні цілі і завдання, інтерпретує реальність в тексті, цей вид дискурсу відрізняється суб'єктивністю, що сприяє маніпулюванню інформацією в бажаному для адресата напрямку.

У зв'язку з вищезазначеним, можемо з упевненістю сказати, що політичний дискурс засобів масової інформації постає як самостійне комунікативне явище, що сформувалося у сфері взаємодії політичного дискурсу

та дискурсу засобів масової інформації. Такі особливості, як інтенціональність, масова спрямованість, національно-культурна специфіка, ідеологічна особливість, інформативність, суб'єктивність, агресивність, конкурентоспроможність, агоністична здатність, театральність, емоційність, модальність, інтертекстуальність, фактор адресата і умовність створюють необхідні передумови для маніпулювання громадською думкою, свідомість [9]. Таким чином, політичний дискурс засобів масової інформації володіє всіма можливостями для управління поглядами і установками аудиторії в необхідній для суб'єкта сфері. Слід зазначити, що в цьому визначенні дискурс, складається з ознак і особливостей, характерних різним дисциплінам – від семіотики до соціології, теорії комунікації, модальної логіки та ін. Зокрема П. Серіо вважає, що поняття «дискурс» не можна поєднувати ні з емпіричною промовою, виробленою суб'єктом, ні з текстом. Вищенаведені висловлювання дають можливість стверджувати, що дискурс уподібнюється не тільки тексту (усному і письмовому) і діалогу, але і мовленню.

Дискурс – це спосіб оновлення мови в мовленні. З одного боку, його характеризують як мову, вбудовану в комунікативну ситуацію, і в цьому плані як категорію з чітким соціальним змістом у порівнянні з мовною діяльністю людини: дискурс – це мова, «занурена в життя» [2; 7], мінімальним компонентом якого є висловлювання (репліка в діалозі) – «характеризується зміною тем мови, завершеністю, жанровим оформленням, зв'язком з іншими висловлюваннями діалогу, цілісністю. Висловлювання в першу чергу пов'язане з відповідним висловлюванням іншого комунікатора, співрозмовника» [9].

Структура дискурсу – це термін, який використовується для опису того, як організований весь текст – наприклад, як мова використовується у вірші, в газетній статті або в мові, призначеної для читання вголос. Важливі підпілля лінгвістики включають в себе: Фонетика – вивчення того, як вимовляються і сприймаються звуки мови. Фонологія – вивчення звукових закономірностей і

змін. Морфологія – вивчення структури слова. Синтаксис – вивчення структури речення. Семантика – вивчення мовного значення.

Хоча кожен акт комунікації може вважатися прикладом дискурсу, деякі вчені розділили дискурс на чотири основні типи: аргумент, розповідь, опис і виклад. Багато актів спілкування включають в себе більше одного з цих типів у швидкій послідовності. Аргумент – форма комунікації, призначена для того, щоб переконати аудиторію в тому, що автор або оратор прав, використовуючи докази і доводи. Розповідь – ця форма спілкування розповідає історію, часто за участю емоцій і співпереживання. Опис – форма спілкування, яка покладається на п'ять почуттів, щоб допомогти аудиторії візуалізувати щось. Експозиція – експозиція використовується для інформування аудиторії про щось відносно нейтральною мовою, тобто вона не призначена для переконання або пробудження емоцій [9].

Інші дослідники розділяють типи дискурсу на три категорії: експресивний, поетичний і транзакційний. Експресивний дискурс, який включає в себе ті акти літературного письма, які є творчими, але не художніми. Це може включати мемуари, листи або онлайн-блоги. Поетичний дискурс, який включає в себе творче, вигадане письмо. Поетичний дискурс включає в себе романи, вірші та драму. У цих типах робіт часто пріоритет віддається емоціям, образам, темі і розвитку характеру, а також використання літературних прийомів, таких як метафора і символіка. Транзакційний дискурс використовується для спонукання чого-небудь до дії, наприклад, для реклами, що спонукає клієнта купувати, або для демонстрації клієнту, як використовувати продукт за допомогою керівництва. Цей тип дискурсу, як правило, не так сильно покладається на літературні прийоми.

Робота А. Кібрика дає інше визначення дискурсу, що також відображає різноманіття його ознак. Дискурс слід розглядати як взаємодію і перетин чотирьох структур: 1) структури висловлених у тексті ідей; 2) структури

психічних процесів мовця; 3) мовних конструкцій, які використовує мовець; 4) структури мовної ситуації (відношення між мовцем і слухачем) [6].

Отже, проаналізувавши поняття «дискурс» у науковій думці, визначаємо, що цим терміном позначається мовна діяльність, яка відбувається в різних областях життєдіяльності особистості. Серед останніх вирізняють сферу політики, філософії, психології, публіцистики та ін. Відповідно до цього виділяють різні типи дискурсу: політичний, публіцистичний, дискурс засобів масової інформації та ін. В основі нашого дослідження беремо за основу політичний дискурс. Політичним дискурсом вважаємо комунікацію між учасниками суспільно-політичних відносин, яка поєднує в собі інформацію з конкретними прагматичними цілями та передбачає використання вербальних і невербальних засобів виразності. У наступному підрозділі до представленої роботи окреслимо особливості та функції політичного дискурсу.

1.2. Особливості та функції політичного дискурсу

Співвідношення мови і політики виявляється, насамперед, у тому, що політичний режим не може існувати без спілкування. Мова є інваріантним засобом вираження політичних ідей і здійснення політичних дій. Відповідно до слушного зауваження Е. Шейгала щодо специфіки політики, підкреслимо, що, на відміну від деяких інших сфер людської діяльності, вона полягає у своїй переважно дискурсивній природі: багато політичної діяльності за своєю суттю є лінгвістичною діяльністю. У науці існують думки, що політична активність, як правило, обмежена як за лінгвістичною активністю; крім того, в сучасних дослідженнях мова розглядається в рамках предметно-предметної філософської парадигми не стільки як засіб відображення політичної реальності, скільки як засіб її створення.

Питання про роль і місце політичної мови в культурі є дискусійним. Деякі дослідники використовують цей термін як даність; інші ставлять під сумнів

саме існування феномена політичної мови; так чи інакше, йдуть палкі суперечки про місце і роль політичної мови в системі національної мови [3, с. 88–292].

Так, А. Баранов і Є. Казакевич не ставлять під сумнів самостійність ролі політичного мови в системі комунікації. Адже політична мова, за визначенням дослідників, є особливою знаковою системою, призначена спеціально для політичної комунікації: для вироблення суспільного консенсусу, прийняття та обґрунтування політичних і суспільно-політичних рішень. Б. Паршин, навпаки, висловлює думку про відсутність будь-яких відмінних рис мови політики, що відрізняє її чисто лінгвістичними особливостями оригінальності політичного дискурсу мало їх не так просто виявити.

Те, що зазвичай мається на увазі під «мовою політики», зазвичай не виходить за рамки граматичних і в цілому лексичних норм відповідних ідіостетичних («національних») мов – російської, англійської, німецької, арабської та ін., такі висновки існують і їх легко виявити і пояснити тільки в крайніх випадках – як тільки в крайніх випадках ідіостилістичні особливості в літературі відносяться до мови як такої або процесам вербалізації (як у В. Хлебнікова або А. Платонова в російській літературі). Учений висуває тезу про те, що предметом політичної лінгвістики є ідіополітичний дискурс, що означає оригінальність того, що, як, кому і про що говорить той чи інший суб'єкт політичної дії [3, с. 89–292].

Д. Грабер також відстоює аналогічну точку зору про те, що політична мова не має будь-якого специфічного словникового запасу або конкретних граматичних форм. Швидше, це зміст переданої інформації, обставини, в яких інформація поширюється (соціальний контекст), і виконувані функції. Коли політичні агенти (актори) спілкуються на політичні теми, переслідуючи політичні цілі, вони говорять мовою політики. Можна почути точку зору, згідно з якою мова політики не характеризується певною формою, а тільки за змістом і формально вона відрізняється лише певною кількістю канонізованих виразів і

кліше. Очевидно, що деякі граматичні особливості не дають підстав говорити про «власну граматику» політичної мови, і її цілком закономірно можна віднести до розряду «професійних мов» або мов професійної сфери, відмітними рисами яких все ж є не спеціальна граматика, а деякі особливості лексики, семантики, вживання в цілому [3, с. 90–292].

Можна виділити сфери контакту політичного дискурсу з іншими типами інституційного дискурсу (реklamний, науковий, педагогічний, юридичний, релігійний, спортивний, військовий), а також з неінституційними формами комунікації (художній і повсякденний дискурс).

Невідповідність функцій політичної комунікації очевидна. Адже, політична комунікація виконує функцію посередницької ланки, яка часто замінює фактичне фізичне насильство і робить можливими зміни в суспільстві в напрямку регулювання, прокладає шлях до компромісу, оприлюднення фактів і аргументів. Водночас це мова фракційності (розколу), поділу суспільства на друзів і ворогів. Це може загострити відмінності до ступеня летального результату або, навпаки, розгладити їх. Його здатність перетворювати суспільство на краще обнадіює, але його широко поширене зловживання викликає розчарування. Таким чином, політична риторика має багато особливостей: вона може інформувати, надихати, заспокоювати, розділяти та сіяти ворожість.

Роботи, присвячені цьому питанню, дозволяють скласти список найбільш важливих функцій політичного дискурсу в рамках його інструментальної функції:

- 1) легітимації влади: пояснення та обґрунтування рішень влади щодо важливим національним справам;
- 2) відтворення влади: закріплення факту належності до системи, в зокрема, за допомогою символів;

3) соціального контролю: створення передумов для уніфікації поведінки, мислення, емоцій і цілей соціальних груп або маніпулювання суспільною свідомістю;

4) орієнтації: формулювання завдань і проблем, створення картини соціальної та політичної реальності в суспільній свідомості;

5) соціальної солідарності: консолідація всього суспільства або окремих соціальних груп;

6) соціальної диференціації: виключення соціальних груп;

7) агональна: початок і вирішення соціального конфлікту, протест проти дій уряду;

8) активна: проведення політики через мобілізацію (залучення прихильників) або «препарат наркоз» (умиротворення) населення;

9) поширення інформації: повідомлення про стан справ у політиці;

10) функція просування: привернення уваги громадськості до певних питань, контроль за поширенням інформації;

11) проекція в майбутнє і минуле: прогнозування і реконструкція минулого як аргументований спосіб [3, с. 91–292].

Політичний дискурс в силу своєї багатфункціональності має особливе значення в рамках когнітивної лінгвістики, де мова виступає в якості механізму забезпечення взаємодії людини і світу: світ не дано людині безпосередньо («об'єктивно»), але створюється ним та інтерпретується (суб'єктивно); Р. Лангакер навіть пропонує власне визначення дискурсу як способу відображення світу створеного суб'єктом.

Політичний дискурс – це тип інституційного дискурсу, який складним чином взаємодіє з іншими типами інституційних і неінституційних дискурсів. Найбільш значущою з мовних функцій для нього є регулятивна / стимулююча функція (зокрема, заборона і заохочення).

Функції, що виділяються в політичному дискурсі:

1. Комунікаційна функція, спрямована на передачу інформації, яка має впливати на трансформацію існуючого у свідомості адресатів образу політичного світу.

Ця функція активно проявляється в усіх сферах спілкування, але її реалізація в кожній сфері має свою специфіку. У політичних текстах завжди можна знайти інформацію про конкретні події в політичному житті суспільства. Зазвичай політики намагаються привернути увагу до інформації, яка може подати їх у вигідному світлі, і відволікати громадську думку від інформації, яка може зашкодити їхнім інтересам [3, с. 92–292].

2. Спонукальна функція – це функція впливу на адресата. Її ще називають звертанням, кличною, конативною, регулятивною, інструментальною. Її завдання – мобілізувати виборців на проведення конкретних дій. Спонукальна функція спрямована на здійснення емоційного впливу на громадян, формування в їх свідомості певного політичного образу світу, подолання існуючих у суспільстві протиріч [3, с.93–292].

3. Емотивна функція спрямована на вираження авторських емоцій і збудження емоцій адресат. Створення необхідного емоційного фону є важливим початковим кроком у подальшому переконанні реципієнта та спонуканні його до необхідних дій. Політична мова може викликати замішані емоції, невпевненість і страх серед політичних опонентів, що часто зміцнює владу. Погрози та обіцянки можуть спонукати політичних опонентів до дій або утриматися від протистояння уряду. Ступінь стабільності соціально-політичної та макроекономічної ситуації може впливати на відчуття впевненості чи тривоги.

4. Метамова функція служить для забезпечення сенсу висловлювання або слова. Наприклад, у політичних текстах часто можна зустріти уривки, в яких автор пояснює читачеві значення тих чи інших понять і термінів, оскільки не всі громадяни розуміють значення низки нових політичних термінів і понять.

Сучасна політична мова має складне переплетіння рис загальноновживаної мови, спеціального жаргону, офіційно-ділової та наукової мови, а тому не завжди цілком зрозуміла пересічним виборцям. Тому для цього виду мовленнєвої діяльності характерна металінгвістична функція [3, с. 94–292].

5. Фактична функція служить для встановлення і підтримки контакту між комунікантами. У цьому випадку сам факт міжособистісного спілкування, взаємного «емоційного погладжування» може бути набагато важливішим за зміст самої розмови. Ця особливість найбільш активна в політичних заявах, як і в будь-якій іншій ознаці, важливо, щоб співрозмовник був зосереджений на сприйнятті інформації, щоб підготуватися до неї і уважно слухати.

Дослідники, які займаються політичним дискурсом, зосереджуються на його різних жанрах: політичний анекдот і новорічна промова до громадян, політичний порядок денний і карикатура, політичний плакат і політичний скандал, парламентські дебати та виборча полеміка, листівка та політичне інтерв'ю. На думку Е. Шейгала, багатовимірність дискурсу у сфері політичної комунікації проявляється у можливості відмінностей у його жанровому просторі за деякими параметрами: ступенем прототипування, місцем розташування події, соціокультурною специфікою, предметом вирішувати відносини та інституційний рівень.

Важливе розуміння політичного дискурсу, яке включає особистісно-орієнтовану і статусно-орієнтовану комунікацію, дозволяє розділяти жанри політичного дискурсу по осі інституціональності, при розташуванні їх послідовно від максимально інституційних до максимальном неформальних: офіційні зустрічі представників держав, міжнародні переговори; політичні документи; промови політиків, Публічні виступи; публічні політичні дискусії; прес-конференція; політичний скандал (знаходиться на межі персонального і особистого); листи і телеграми в знак підтримки або протесту; чутки, анекдоти, розмови в черзі з незнайомими людьми, розмови про політику з друзями і в

сім'ї. Стратифікація по суб'єктах політичної комунікації вимагає розмежування неінституційних та інституційних різновидів спілкування.

У спілкуванні, до якого входять інститути, виділяють жанри, характерні для соціальної та інституційної комунікації (лінія «суспільство – інституція»: виступи на мітингах, виборчі накази, листівки, звернення, петиції; лінія «інституція – суспільство», виступи, публічні виступи). політиків, плакатів, лозунгів, закликів, законів, указів, урядових постанов), комунікації між агентами в установах (публічна сфера: мова програмування на з'їзді партії, програма партії, звіт на з'їзді, виступ прем'єр-міністра на засіданні Верховної Ради, раунд стіл, парламентські дискусії, зустрічі політиків, переговори внутрішня сфера: закриті засідання, кулуарна дискусія, офіційне листування тощо), спілкування громадянина та установи, голосування на виборах, листи громадян установам та політикам, телеграми).

Соціокультурна диференціація жанрів дискурсу у сфері політичної комунікації, що приводить до формування політичних соціолектів, зумовлена різноманітністю ідеологічних орієнтацій групових політичних суб'єктів . Ідеологічна орієнтація закладена в основу політичного соціолекту і визначає його номінативний автономний код, який утворений головними словами – ідеологемами, специфічним набором мовних тактик, стратегій і жанрів.

Політичні периферійні жанри вважаються вторинними жанрами, вони знаходяться на перетині з іншими типами дискурсу. Ці жанри мають респонсивний характер: анекдот і пародія, політична карикатура графіті, листи читачів та аналітичні статті, політичні мемуари і інтерв'ю та ін. у функціональній структурі простору жанру Е. Шейгал виділяє епідейктичні / ритуальні жанри. Основною інтенцією епідейктичних жанрів вважається інтеграція (Ювілейна мова, радіозвернення, Інавгураційна мова і гасло), а також орієнтаційні жанри (угода, указ і Конституція).

Лінгвістичну поведінку суб'єкта політичного дискурсу слід розуміти як багатоаспектне і складне явище, що визначається інтенціями комунікатора. У боротьбі за владу політики використовують усі доступні засоби, а автори політичних текстів ретельно підбирають тактику та стратегію реалізації політичного дискурсу. Мовні стратегії реалізують мовні жанри та формують їх неповторність та індивідуальність.

К. Сєдов відмічає, що незважаючи на те, що жанр наказує мовним особистостям конкретні норми комунікативного впливу, будь-яка жанрова дія за власними властивостями унікальна. Різні жанри надають учасникам різний набір можливостей. Добираючи мовні засоби виразності в межах жанру, варіативність визначається тактикою і стратегією мовної поведінки. У визначенні К. Сєдова внутрішньовидова тактика – це мовний акт, який змінює сюжетний поворот у розвитку сюжетних взаємодій. Вибір внутрішньовидової тактики залежить від внутрішньовидових стратегій поведінки, що визначаються індивідуальними особливостями мовних одиниць, які беруть участь у взаємодії.

Такої ж точки зору дотримується О. Міхальова, яка розуміє, що під комунікативною стратегією план оптимальної реалізації комунікативних намірів враховує суб'єктивні та об'єктивні умови і фактори, в яких протікає комунікаційний акт і які обумовлюють внутрішню і зовнішню тестову структуру і застосування конкретних мовних засобів. Для реалізації комунікативної стратегії застосовується набір тактик, які зумовлені інтенціями мовця і представлені сукупністю прийомів, що обумовлюють використання мовних засобів. О. Міхальова вважає, що обирається спосіб спілкування вважається результатом впливу таких конститууючих ознак політичного дискурсу, як присутність адресата-спостерігача і наявність протидіючих сторін. У результаті цього виникає необхідність вибору стратегій, які дозволяють знизити статус опонента, представивши його незначним політиком, який не заслуговує уваги, і підвищити власну значимість. Мовець при цьому емоційно

впливає на адресата, намагається залучити його в політичне уявлення. Під впливом названих факторів у політичному дискурсі формуються три стратегії:

1. Театральна стратегія, представлена певним набором тактичних прийомів: провокація, іронія, попередження, прогнозування, обіцянки, інформація, розмежування, співпраця, мотивація.

2. Стратегія вдосконалення, яка використовується тактикою самовиправдання, зняття критики, неявної самопрезентації, презентації, тактики аналізу – «плюс».

3. Стратегія скорочення, яка реалізується через тактику погроз, образ, викриття, безособових звинувачень, звинувачень, тактичного аналізу – «мінус».

Згідно О. Паршиної, стратегії, які використовуються суб'єктами політичного дискурсу, визначені бажанням політика спонукати адресата проголосувати за конкретний політичний інститут, зміцнити або завоювати авторитет, інформувати адресата про предмет мови, про свою позицію щодо обговорюваних питань, сформулювати емоційний прогнозований настрій адресата, переконати в справедливості власної думки адресну аудиторію.

О. Паршина виділяє наступні комунікативні стратегії: маніпулятивна; агітаційна; аргументативна; переконання; інтерпретаційно-інформативна; формування емоційного настрою адресата; утримання влади; самозахисту; нападу; дискредитації; боротьби за владу; самопрезентації. Також автор підкреслює залежність стратегії мовного впливу від набору тактик, які реалізують кожну стратегію мовного впливу.

Дослідник зазначає, що для актуалізації однієї і тієї ж стратегії політик може використовувати великий репертуар мовних тактик: спонукати проголосувати за певного кандидата можна з використанням засобів дискредитації опонентів або засобів самореклами. Із позиції автора, вибір певної тактики політиком залежить від кінцевої мети комунікації, особливостей комунікативної ситуації, а також від типу мовної особистості мовця.

О. Паршина пропонує таку систему класифікації комунікаційних стратегій та реалізації їх тактики в політичному комунікаційному дискурсі:

- 1) стратегія переконання: стратегія пропаганди: тактика заклику та тактика обіцянки; аргументативна стратегія, яка реалізується через тактику ілюстрації, тактику порівняльного аналізу, настанови та достовірні оцінки;
- 2) стратегії збереження влади: стратегія створення емоційного настрою адресата: тактика єдності, звернення до емоцій адресата з урахуванням цінності адресата; інформаційно-інтерпретаційна стратегія, представлена тактикою розпізнавання проблеми, підкресленням позитивної інформації, поясненням, коментуванням, а також тактикою погляду на проблему з нового ракурсу та вказівкою на шлях її вирішення;
- 3) стратегія боротьби за владу: стратегія самозахисту, яка формується тактикою критики, апеляції та виправдання; маніпулятивна стратегія: маніпулятивна тактика та демагогічні прийоми; стратегія нападу та дискредитації представлена образами та звинуваченнями;
- 4) стратегія самопрезентації, яка реалізується через тактику протистояння, тактику солідарності, тактику ідентифікації.

Огляд джерел з проблеми дослідження дозволяє зробити висновок про те, що різні стратегії виділяються на основі індивідуальних особливостей мовної особистості продуцента дискурсу, кінцевої мети комунікації та особливостей комунікативної ситуації. Тактики, що реалізують стратегії, вважаються інструментом послідовного досягнення мети за допомогою вирішення конкретних комунікаційних завдань.

У політичному дискурсі, мета якого полягає у боротьбі за владу, специфіка комунікативного планування залежить від ситуації соціальної взаємодії комунікантів і особливостей мовної особистості політика, які відображаються на тактичних перевагах і, в результаті, відборі мовних засобів. Під мовною стратегією, виходячи з цього, ми будемо розуміти певну спрямованість мовної поведінки в певній ситуації мовного спілкування, яка

сприяє досягненню прогнозованої комунікаційної мети. Відповідно до цього пропонуємо розглядати тактику як засіб актуалізації мовної стратегії поетапного вирішення комунікаційних завдань.

Таким чином, проаналізувавши особливості та функції політичного дискурсу, визначаємо, що зазначений тип дискурсу поєднує учасників суспільно-політичних відносин. Специфіка політичного дискурсу полягає у тому, що спілкування його учасників націлене на боротьбу за владу, змагання та боротьбу. Функціями політичного дискурсу називаємо комунікативну, спонукальну, емотивну, метамовну і фактичну, кожна з яких націлена на пропаганду, переконання та вплив. Відповідно до цього мовне маніпулювання суспільною свідомістю здійснюється за допомогою специфічних засобів і прийомів, використання слів-гасел, ключових лексем, мовно-риторичних форм, а також специфічних лексико-фразеологічних одиниць, які пропонуємо розкрити у наступних розділах нашого дослідження (на матеріалі політичного мовлення О. Ляшка).

Висновки до розділу 1

Відповідно до завдань, що визначені у представленому розділі дослідження та полягають у аналізі теоретико-метологічного аспекту функціонування лексико-фразеологічних одиниць в політичному дискурсі, ми дійшли до наступних висновків:

Окресливши поняття «дискурс» у лінгвістичних дослідженнях, констатуємо, що це питання представлене у наукових публікаціях Ф. Бацевича, Т. Ващука, І. Вільчинської, Н. Кондратенко, К. Кусько, В. Підгрушного, В. Горбатенко, О. Шейгала, О. Яшенкова та ін. Поняття «дискурс» репрезентовано у подвійній семантиці: 1) аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; 2) будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця. Дослідники виділяють різні типи дискурсу: політичний, публіцистичний, дискурс засобів масової інформації та ін. У структурі дискурсу визначають: ідейність, розумові процеси, мовні побудови та структури мовних ситуацій.

Проаналізувавши особливості та функції політичного дискурсу, визначаємо, що політичний дискурс – це політична комунікація, учасниками якої виступають сторони суспільно-політичних відносин. Головна мета цього типу дискурсу – боротьба за владу, а тому мовлення сприймається як боротьба, головна мета якої змагання та перемога. Серед особливостей політичного дискурсу називаємо: специфічні типи відносин; своєрідну систему жанрів; класифікаційні підходи до визначення; політичний текст як основа вираження змісту; структурна єдність на синтаксичному, лексичному та ідейному рівнях. Функціональне вираження політичного дискурсу визначаємо у єдності комунікативної, спонукальної, емотивної, метамовної і фактичної функцій.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ОЛЕГА ЛЯШКА

2.1. Вербалізація українського політичного дискурсу

Політика, а отже, і політична комунікація відіграє важливу роль у житті сучасного суспільства. А оскільки мова є неодмінним компонентом і одним з основних інструментів регулювання життя країни, світогляду та поведінки її громадян, більшість науковців вважають політичну діяльність мовленням, оскільки більшість політичної діяльності за своєю природою є мовленнєвою. Якщо політику розглядати як боротьбу за збереження та захоплення влади, то політичний дискурс є демонстрацією цієї боротьби. Тому «розуміння політичного дискурсу вимагає знання передісторії, очікувань автора та аудиторії, прихованих мотивів, сюжетних моделей та улюблених логічних переходів, які існують у певну епоху [10, с. 118].

Політичні події регламентують не лише нашу історію, але й визначають політичний дискурс у цілому. Якщо звернутися до історії нашої держави, то 2004 рік ознаменувався найжорсткішим за всю історію незалежної України протистоянням політичних сил. Із цього часу Україна перебуває в перманентному виборному процесі: президентському, парламентському, місцевих Рад депутатів, мерів міст – чергових і позачергових, і роль засобів масової інформації в цьому процесі важко переоцінити. Кількість політичних ток-шоу зросла небувало: «Свобода слова» (1 раз на тиждень з ранковим повтором) на телеканалі ICTV, «Свобода на Інтері» (1 раз на тиждень з ранковим повтором) на телеканалі «Інтер», «Шустер.live» – 5 разів на тиждень з двома повторами-нічним і ранковим) – телеканал «Україна», «Велика політика з

Євгеном Кисельовим» (1 раз на тиждень з ранковим повтором) – «Інтер», «Я так думаю» – «5 канал» і ряд інших менш популярних. Основний політичний наратив названих програм «вибори». Також активно використовуються політиками і політологами в передвиборній агітації друковані засоби масової інформації, інтернет-видання, зовнішня реклама.

Учасники політичного дискурсу широко використовують в дискурсивних практиках як *негативні оціночні судження, так і позитивні*. Природно, негативні оцінки відносяться виключно до діяльності політичних опонентів, а позитивні – самого адресанта. Наприклад: *«Це моє завдання – захищати державну власність. І якщо потрібно-поставити її на служіння і бюджету, і кожній людині!.. В Україні не буде влади олігархів!»* (Юлія Тимошенко, прем'єр-міністр, кандидат у президенти – «Свобода Савіка Шустера», телеканал «Україна», 18.12.2009); *«Ми досягли відмінної динаміки в економіці... економічні темпи розвитку були практично найбільшими в Європі ... кожен місяць в Україну надходив один мільйон інвестицій. Я цим пишаюся»* (Віктор Ющенко, президент України, кандидат у президенти – «Факти», 5.01.2010); *«Я виступаю категорично проти приватизації стратегічних об'єктів. Я виступаю за те, щоб всі ці об'єкти енергетики і життєзабезпечення громадян залишалися під державним контролем і в державній власності... я розвію міф про те, що держава не вміє керувати власністю. І власним прикладом доведу, що держава може бути іноді кращим управлінцем» ніж приватний сектор»* (Арсеній Яценюк, кандидат у президенти – «Комс. правда в Україні», 28.12.2009); *«Я зроблю Україну по-справжньому незалежною, щоб і країна, і народ самі могли вирішувати доленосні питання без втручання як Заходу, так і Сходу... Я утверджую цілісність і соборність України... Я зміцню демократію. Україна буде демократичною не на словах, а на ділі... демократія – це права людини, верховенство закону, свобода слова... Україна потребує насамперед стабільності – і політичної, і економічної, і безумовно – в реформах... Україна*

стане державою для людей» (Віктор Янукович, кандидат у президенти – «Комс. правда в Україні», 05.01.2010); «Сьогодні ми робимо великий крок до перемоги» (В. Кличко, Виступ на Євромайдані, 08.10.2013); «Що таке незаконний арешт депутата? Це показати всім іншим – ходіть строєм» (С. Пашинський, «Свобода слова», ISTV. – 04.03.2013); «Біжить Чечетов, кажу: «Зупинись, хоч на живих людей подивись», вони ж там не бачили народу живого, вони там у цьому парламенті, як пеньки мохом пообросли, їх тільки викорчувувати треба радикальними методами» (О. Ляшко, STARKO POST, 10.12.2017); «Щоб земля належала не олігархам, а селянам. Щоб вийти на вулицю було не страшно, купити шаурму в кіоску – безпечно для здоров'я, відкрити бізнес і працювати чесно – вигідно, тримати гроші в банках – надійно» (О. Ляшко, Передвиборча програма, 2019 р.).

Найчастіше, як видно з наведених прикладів, позитивні оціночні судження представників влади-кандидатів у президенти пов'язані з твердженнями про нинішні досягнення в економіці, політиці, соціальній сфері, представників опозиції – з майбутніми благами і досягненнями.

Варіанти негативних оціночних суджень мають досить широкий спектр. Насамперед це звинувачення опонента в некомпетентності або незнання якихось професійних питань, зокрема, а також оцінка розумових здібностей опонента: *«Нинішній правлячий режим не здатний в розпал світової фінансової кризи проводити розумну фінансову реформу» («БЛК», 17.12.2008); «Черновецький буде починати та закінчувати свій робочий день з думкою про референдум, тому що більше нічого корисного для киян зробити не може» – сказала Юлія Тимошенко» («Главред», 02.02.2007); «Підписана вами угода [з РФ про постачання газу – Л.К.] - це капітуляція. Ви-бездарі!» (президент на адресу уряду «Робітнича газета», 7-13.02.2009); «жахлива депрофесіоналізація і деінтелектуалізація... не торкнулися Служби безпеки, а накрили її» («2000», 29.01.2010); «Не шантажуйте, будь ласка, не придумуйте дурниць, не*

скидайте з хворої голови на здорову, те, що ніби опозиція винна у ваших гріхах» (О. Тягнибок, «Шустер Live», «Інтер», 22.02.2013); *«Ми б обговорювали не ту багнюку, в яку вони нас засадили, а ми б обговорювали розбитий ніс якогось депутата»* (А. Ілленко, Громадське телебачення, 27.12.2013); *«А в нас Азаров – пенсіонер, Янукович – пенсіонер по 20 тисяч пенсії отримують, по 40 тисяч зарплати в місяць отримують. Совість у цих держиморд є чи нема?»* (О. Ляшко, STARKO POST, 10.12.2017); *«Я хочу сказати, що я Чернігівський хлопець і мене на понт не візьмеш»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«В парламенті понад 400 «небожителів», з яких на роботу ходить від сили чверть. Президент, прем'єр і парламент борються між собою за владу. Вони всі думають про власні рейтинги та кишені – а я думаю про людей»* (О. Ляшко, Передвиборча програма, 2019 р.).

Однією з найбільш активно реалізованих останнім часом моделей оціночних суджень в українському масмедійному політичному дискурсі виступає модель оцінок, які звинувачують опонентів у надмірному завзятті до влади. Судження такого типу використовують як аргумент всі суб'єкти політичного наративу «вибори»: *«за словами Віктора Ющенка, Юлія Тимошенко прагне до встановлення хаосу в країні, щоб отримати можливість стати «сильною рукою»* («Комс. правда в Україні», 23.12.2008); *«Тимошенко і Литвин поки радіють. Перша зберегла владу, другий отримав її»* («Відблиск», 11.12.2008); *«Головне завдання БЮТ була реалізована – Тимошенко залишилася прем'єром»* (Там же); *«Абсолютна влада. Спадок для Юлі?»* («Відблиск», 12.11.2008); *«Ті, хто сидить на Грушевського у виконавчій владі, хочуть хаосу в країні, – сказав Ющенко – Він їм потрібен, щоб спонукати країну відмовитися від демократії і встановити в Україні диктатуру»* («Сьогодні», 24.12.2008); *«Я ясно побачив, що ви [президент – Л.К.] зараз основну увагу приділяєте не проблемам України, а думаєте, як утриматися при владі. І готові для цього скористатися навіть світовою фінансовою кризою»* (екс-президент Л. Кравчук

на адресу президента Ющенка, www.unian.net, 24.02.2009); *«Лідер регіоналів» не зміг довести свою здатність бути ефективним опозиціонером, тому і його слова про наявність антикризової програми сприймаються як чергова спроба повернутися до втраченої владної годівниці»* (www.unian.net); *«Мабуть, непереборне і в той же час безпідставне бажання лідера Партії регіонів якомога швидше повернутися до влади зіграло з ним злий жарт, привівши до дивних метаморфозів у свідомості двічі экс-прем'єра. <...> а не для отримання влади за всяку ціну»* – наголошується в заяві БЮТ» (www.proua.com); *«Сьогодні ви йдете по трупах заради своєї мети»* (президент на адресу прем'єр-міністра, «Робітнича газета», 07-13.02.2009); *«На жаль, сьогоднішнє засідання перетворилося в театр абсурду, і всі депутати, без виключення грають цю роль»* (В. Кличко, Прес-конференція, [http:// www.youtube.com.](http://www.youtube.com), 20.03.2013); *«Ми кажемо, що країні треба максимум 200 депутатів Верховної Ради, а не 450 туніядців-лоботрясів, які сидять і нічого не роблять, дармоїди... даляться малиною по 670 гривень за кілограм, коли народ не може кіло картоплі по гривні продати»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«А в нас 450 дармоїдів, які тільки гребуть під себе, забираючи в народу»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«Для чого нам міські адміністрації? Куди не плюнь – одні чиновники сидять»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«А щоб унеможливити узурпацію влади – доб'юся ухвалення законів про імпічмент та Тимчасові слідчі комісії, які стануть запобіжником від нових януковичів»* (О. Ляшко, Передвиборча програма, 2019 р.).

Активно реалізуються в політичному наративі «вибори» оціночні судження, які звинувачують опонента в нанесенні збитку країні, окремій області, кордонам України та ін. *«Тимошенко привела у владу людей з судимостями, а її депутати займаються захопленням бізнесу інших людей і незаконними оборудками з землею в Київській області, – говорить Ющенко»* («Сьогодні», 24.12.2008); *«Ми зупинили політичну кризу, і це багатьом не*

подобається, – додав Литвин. – Хочуть щоб країна далі розвалювалася» (korrespondent.net/ukraine/politics/691545, 26.12.2008); *«Я вважаю, що Президент країни, який сьогодні працює на те, щоб було «чим гірше, тим краще», і заробляє на біді, повинен піти у відставку завтра разом з головою НБУ,» – заявила Тимошенко в ефірі телеканалу «Україна» в п'ятницю ввечері»* (www.rbc.ua, 19.12.2009); *«Через уряд Юлії Тимошенко Україна залишилася без свого м'яса і сала»* («Комс. правда в Україні», 25.12.2008); *«Ви довели Україну до дефолту в 1997 році»* (прем'єр-міністр на адресу президента, «Робітнича газета», 07-13.02.2009); *«Старі політики неспроможні протистояти кризі. Треба зупинити обезцінювання гривні. Країні потрібна нова економіка, стабільна гривня...»* (Н. Королевська, Виступ на Євромайдані, 23.12.2013); *«Оробець, Парубій та усі інші, які агітували і закликали після першого туру президентських виборів не голосувати за Тимошенко, які дали можливість Януковичу посадити Юлю в тюрму, Сьогодні вони кажуть, що її витягнуть, та вони вранці й ввечері п'ють, щоб вона сиділа, бо чим довше вона сидітиме, тим краще буде їм»* (О. Ляшко, STARKO POST, 09.06.2018); *«Що я буду робити в Парламенті? Один у полі не воїн, я п'ять років як лев б'юся з цією бандою, але ж Чечетов підняв руку, хай вона йому відсохне, проголосували і на цьому все закінчилося»* (О. Ляшко, STARKO POST, 09.06.2018); *«Бо сьогодні у Верховній Раді куди не плюнь – одні куми, брати, свати»* (О. Ляшко, STARKO POST, 09.06.2018); *«Люди втомилися від війни на Донбасі. Вона забрала і продовжує забирати найкращих наших людей. Я готовий зробити все для миру. Але не ціною капітуляції»* (О. Ляшко, Передвиборча програма, 2019 р.).

Слід особливо відзначити поширення моделей негативних оціночних суджень в масмедійному політичному дискурсі, що представляють звинувачення опонентів в загостренні конфронтації (схема *«вони постійно розгойдують підвалини/стабільність/демократію», «вони спеціально розколюють суспільство (в питаннях мови/НАТО та ін.), коаліцію», «ці*

помаранчеві/біло-блакитні/червоні знову готові йти на все», а також в порушенні морального вигляду нормального члена суспільства, в нечесності і непорядності: «Л. Черновецький, що «необхідно щось робити» з Ю. Тимошенко оскільки «вона розхитує суспільство» (www.unian.net); «Це шок! У недавньому 2004 році вони зі сльозами обіймалися на Майдані, потім зі скандалом посварилися, помирилися і ось знову б'ються і ставлять один одному підніжки» («Відблиск», 22.12.2008); «варто було підступній Юлі показати кігтики, як вона тут же отримала удар у відповідь» (там же); «Тимошенко заявила, що Ющенко розвалив коаліцію» («Відблиск», 03.09.2008); «Президент поводиться безвідповідально і власне за його дорученням вчора була зруйнована коаліція» (там же); «Наприкінці наради РНБО глава МВС нібито покликав до себе київського мера і сказав, що той «брехун і просто падлюка», проте отримав ногою по коліну» (www.unian.net); «шахрайство є почерком пані Тимошенко, яка давно вже має сидіти за ґратами» (кандидат у президенти І. Богословська, «Робітнича газета», 07-13.02.2009); «Вони всупереч Конституції хочуть поставити нас на коліна» (О. Тягнибок, Виступ на Євромайдані, 23.12.2013); «Не існує жодного беркутівця, який притягнутий до відповідальності за події 30 листопада, не існує жодної людини, яка встановлена за віддачу незаконних розпоряджень. Кореха здали? Так його на лаву запасних посадили» (І. Швайка, «Шустер Live», 06.12.13); «Та це два боки однієї медалі, олігархічні клани, які між собою гризуться, воюють за доступ до корита, за доступ до ресурсів, а люди для них – це гарматне м'ясо, за яких вони згадують тільки перед виборами для того, щоб тони лапші на вуха навішать, після виборів хоч трава не росте» (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.04.2018).

Широко використовується в масмедійних оціночних судженнях твердження про подібність об'єкта з історичними персонами, літературними персонажами, комічними образами і героями анекдотів, мультфільмів та ін., у результаті чого об'єкт отримує всі ознаки, в той числі і негативні, якими

володіють персонажі: *«Лідер опозиції Віктор Янукович – головний Шрек України. Великий, стабільний, надійний, послідовний, зелений і з кривою усмішкою»* («Главред», 23.12.2008); *«Нещодавно ЗМІ писали про те, що в галереї портретів всіх прем'єр-міністрів України портрет Тимошенко поміняли. Чи не пов'язано це з тим, що на портреті прем'єр була схожа на стару Шапокляк?»* («Главред», 23.10.2008); *«Нестор Шуфрич: Левеня, готовий порвати весь світ»* («Главред», 23.12.2008); *«Леонід Черновецький, вважають наші експерти, практично мавпочка з мультика «по дорозі з хмарами»* («Черновецький – американець, Скрипка – пес, а Герман – Снігова Королева», «Сьогодні», 15.12.2008); *«Луценко – «Орлеанська діва» і Шуфрич – «Д'артаньян»* (назва статті, «Комс. правда в Україні», 09.06.2008); *«Юлічка, налюбі дебати у будь-який час приходить, дороженька зозуленька моя, приходить і ми з тобою подебатуюмо, я тебе кончу за Україну і за те, що ти хотіла ціною розвалу країни дорваться до влади»* (О. Ляшко, STARKO POST, 09.06.2018)

Порівняння з історичною персоною, наприклад, з Адольфом Гітлером, може виражатися імпліцитно: *«Віктор Ющенко назвав ініціаторів внесення змін до Конституції, що дозволяють парламенту вибирати главу держави. За його словами, ця версія виписана навіть не в українських кабінетах, але була прийнята Тимошенко, щоб реалізувати «план Барбаросса»* (www.facts.kiev.ua/arhive/2008-12-25/93058/index.html).

Особливістю українського масмедійного політичного дискурсу є з'явилися ще в ході виборчої кампанії 2004 р. і не втратили актуальності донині неаргументовані оцінки за типом *«Вони – бандити»*, *«Він/вона – зрадник національних інтересів»*, *«Він/вона – злодій»*, що звучать з вуст керівників держави, чиновників високого рангу, кандидатів у президенти у перших осіб держави, що не спостерігалось раніше, у всі попередні роки незалежності в ЗМІ дані судження представлені у вигляді непрямого або прямого цитування):

«Президент звинувачує прем'єр-міністра в державній зраді» («БЛИК», 19.08.2008). «Юліє Володимирівно, ви регулярно крали той газ, а тепер повчаєте, як позбутися корупціонерів? У вас дар до злочинства, нехай мені бог простить!» (президент на адресу прем'єр-міністра «Робітнича газета», 07-13.02.2009); «злочинка і підкаблучники!» (президент про прем'єру і її соратників – «Відблиск», 23.12.2008); «Пані, ви просто злочинка і шахрайка!» (кандидат у президенти І. Богословська на адресу прем'єр-міністра, 07-13.02. 2009); «Я знав і Павла Лазаренка і Юлію Тимошенко, і особисто з ними розмовляв. Це злочини найбільшого «класу», – зауважив мер Києва Черновецький» (www.unian.net); «Задовбали скотиняки» (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); «Хай їй Путін надасть російське громадянство, вона цього заслужила. Разом з громадянством звання «героя Росії» за підривну діяльність, яку ця «московська зозуля» проводить в Україні» (О. Ляшко, STARKO POST, 09.06.2018); «Юлічка, на любі дебати у будь-який час приходь, дорогенька зозуленька моя, приходь і ми з тобою подебатуюмо..» (О. Ляшко, STARKO POST, 09.06.2018).

Відомо, що одним із способів мовного впливу в масмедійному політичному дискурсі є використання ідеологічно навантаженої лексики з метою розмежування «наших» і «ненаших», формування в масовій свідомості мегасимволів Добра і Зла, а також навішування вербальних ярликів. У дискурсі «помаранчевих» партій це: голодомор, демократія, демократичний вибір, демократична коаліція, євроінтеграція (вступ до Євросоюзу), європейські стандарти, євроатлантична інтеграція (про вступ до НАТО), незалежність, проукраїнська політика (політики), свобода слова – позитивно забарвлені ідеологеми, які є символами Добра.

У дискурсі їхніх політичних опонентів, Партії регіонів, символами Добра виступають ідеологеми політична стабільність, європейський вектор, дружба з Росією, соцстандарти, федералізація, об'єднання країни, єдиний економічний

простір (ЄЕП), державний статус російської мови, позаблоковість, адміністративно-територіальна реформа, реформа місцевого самоврядування.

Деякі символи Зла, такі як корупція, адмінресурс, фальсифікації використовуються всіма суб'єктами політичного дискурсу залежно від перебування у владі чи опозиції, що цілком логічно. Дивно те, що партії, які перебувають з 2005 року при владі (входять до блоку «помаранчевих» провладних сил) використовують названі символи в звинуваченнях опозиційної партії, яка втратила владу, а отже, і можливість використовувати адмінресурс і фальсифікації у виборах парламенту або президента (в чому вони звинувачувалися в 2004 році на момент перебування при владі). Маніпулятивний характер тут очевидний.

Ідеологічну функцію в українських мас-медіа виконують *словесні ярлики*, які є маркерами чужості, символами Зла, викликають негативне ставлення, формують образ ворога в суспільній свідомості. Ярлики в українському масмедійному дискурсі використовуються широко і різноманітно. У період парламентських виборчих кампаній це переважно назви політичних напрямків, партій, ідеологій, суспільних явищ: а) *антиукраїнська політика, російсько-радянська партія, «Діти Кучми», партія донецьких бандитів, донецькі бандюки, «донецькі». дони, промосковські політики, кремлівські агенти, п'ята колона, рука Москви (Кремля), єєпнуті (про прихильників ЄЕП – Єдиного Економічного Простору); б) бандерівці, «нашисти» (представники партії «Наша Україна»), нацики, «Оранжеві», «померанці», проамериканська політика (політики), пронатівська політика (політики, президент), фашисти, «майдануті» (про тих, хто стояв на Майдані в 2004 році – прибічників в. Ющенка), Галичансько-Чиказька камарилья (про західноукраїнських прихильників В. Ющенка, апеляція до американського громадянства і місця народження – Чикаго дружини В. Ющенка), Помаранчевий клан, Помаранчевий пуч, ющенізм та ін.*

У ході президентських виборчих кампаній актуалізується група ярликів, що дискредитують політичних опонентів створенням негативного образу. Це можуть бути образливі епітети, метафори, імена, назви, які характеризують того чи іншого кандидата в президенти, викликають емоційно-негативне ставлення до нього оточуючих: про В. Януковича: *зек, Бандюкович, прем'єр-шапошник* (апеляція до його кримінального минулого), *професор* (апеляція до поширеної в 2004 в мас-медіа анкеті, заповненої Януковичем); про В. Ющенко: *«тривідсотковий» президент, «кефірний» рейтинг президента* (апеляція до 2,5-3% рейтингу згідно з соціологічними опитуваннями 2009 р.), *«Пасічник»* (апеляція до хобі президента). Щодо постаті О. Ляшка, то виділяємо наступні перифрази: *скандальний депутат, скандальний чиновник, чоловік із вилами, такий собі український Жириновський, радикальний опозиціонер, одіозний український політик, двічі судимий, проект влади, політик-блискавка, політик-скандал, сусід найопозиційніших представників режиму Януковича, жирний кіт парламенту, український Робін Гуд, Устим Кармелюк, «простий хлопець», головний радикал країни, баритональний бас, бойовий півень»*

Широку поширеність в українському масмедійному політичному дискурсі отримали ярлики, що виражають іронію або сарказм: *експресивна «киця», «наша киця», «газова принцеса»* (про Ю. Тимошенко), *«Катрін-Клер»* (про Катерину Ющенко), *«Месія»* (про В. Ющенка), *«кролик Сеня»* (про Арсенія Яценюка) та ін. Поява ярликів може бути обумовлено негативною реакцією на висловлювання політика.

Створювані в масмедійному політичному дискурсі ярлики можуть використовуватися тільки в період тих чи інших політичних подій, а можуть зберігатися і активно використовуватися протягом тривалого часу. Так, у 2007 році, коли в суспільстві обговорювалося питання створення коаліції для виходу з політичної кризи, досить широко використовувалися негативно-оціночні ярлики-окказіональні утворення: *«Ширка»* (від широка коаліція, за участю у

владі Партії регіонів) і «Порка» («посторанжева» коаліція у Верховній Раді з Блоку Юлії Тимошенко і Блоку «Нашої України – Народної самооборони»): *«...вся ця тягомотина, швидше за все, закінчиться або створенням недієздатної «прочуханки», яка нічого не означатиме... або буде винайдена якась «Ширка», яка дивним чином переплете інтереси основних політичних гравців»* («Київський телеграф», 09-15.11.2007). З цих двох новоутворень лише одне зберігає свою актуальність і широко використовується в мас-медіа: *«Ширка врятує Ющенка від імпичменту»* («2000», 2009, №13).

Значним потенціалом у виборчих кампаніях володіють, як відомо, *політичні гасла*. Найбільш яскравими з них були: *«нас багато – нас не подолати!»*, *«Ющенко-так!»*, у 2009 р. – *«Вона працює»*. Час появи останнього-період жорсткого протистояння у Верховній Раді і блокування депутатами Партії регіонів трибуни парламенту в боротьбі за прийняття закону за соціальними стандартами. Це зумовило появу рекламних білбордів: *«Вони блокують. Вона працює»*.

Однак позитивний ефект даного політичного гасла виявився сумнівним, оскільки його імпліцитність отримала в рекламних текстах несподівані і різноманітні інтерпретації, в тому числі і ігрові: *«Вона працює – Україну грабує»* Експресивність, іронія, сарказм номінації *«ВОНА»* підтримується графічно. Імпліцитна форма дискредитації опонентів використовується і однією і іншою стороною політичного протистояння. Наприклад: *«У той же час Австрія спеціалізується на відмиванні грошей з країн Східної Європи. Австрійські фінансові корпорації в Європі мають приблизно таку ж репутацію, як бізнесмени з Донецька»* («Київський телеграф». 28.04 – 04.05.2006).

Звинувачення опонента, виражені імпліцитно, можуть мати самий різний характер, аж до звинувачень в пристрасті до наркотиків, причому залучити адресанта до відповідальності за поширення непідтвердженої інформації

практично неможливо, оскільки вона не виражена в повідомленні в явному вигляді. Прикладом може служити вислів *«Дівчина з конопляною поволокою в погляді переходить разом з комуністами в опозицію»* («Київ. телеграф», 30.06-6.07.2006). Імплицитну інформацію можуть містити окказіональні номінації: *«...нещодавно Луценко заявив, що Київ очолює «коксохімічний мер»* («Сьогодні», 05.11.2007), *«Льоня-Космос»* (про мера м. Києва).

У масмедійному політичному дискурсі України останніх років повсюдно використовується *ненормативна лексика*, перш за все – елементи кримінального жаргону, що формує у адресата відчуття криміналізації всього політичного простору країни, викликає розчарування і у владі і в опозиції: *«Жорстке мочилово з боку колишніх спільників по «помаранчевому» табору»* («Сьогодні», 13.12.2005); *«ось пацани мирно ділять парламентські комітети»* («Київ.телеграф», 26.05 – 01.06.2006); *«Борис Беспалий назвав обшук [в квартирі лідера «Народної самооборони» - Л.К.] істерією Януковича і його братків»* («Сьогодні», 13.12.2005); *«біло-голубки [про Партію регіонів – Л.К.] дуже навіть цю тему хавають»* (2Київ. телеграф», 30.06-06.07.2006); *«Список Партії регіонів фактично можна розділити на три частини. Великі бізнесмени, дрібні політики типу Кушнарєва і «конкретні пацани»* («Веч.вести», 15.12.2005); *«дуже скоро «любі друзі» будуть «шестірити», якщо їм дозволять, у «донів»* («Веч.вести», 07.08.2006); *«Подивіться на оце наманікюрене, напідікюрене суццество. Про шо ше він може казати, оцей підарас, вибачте мене»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«Вигода може бути одна – роздягнути і по задниці вам надавати за такі слова»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«Я сьогодні пішов і при людях по-чоловічому отими вонючими газетами набив йому морду за те, що Єфремов бреше про мене, що я байстрюк, про мою дитину, дружину»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.04.2018) та ін. Використовуючи жаргонізми для характеристики діяльності політика / партії, адресант в корисливих цілях підштовхує одержувача інформації до

певним чином змодельованої інтерпретації повідомлення. Маніпулятивна сутність таких прийомів очевидна.

Абсолютно новим для масмедійного політичного дискурсу постпомаранчевого періоду є використання першими особами держави, лідерами політичних партій у публічному дискурсі (прес-конференції, засідання органів влади тощо) з подальшим тиражуванням у мас-медіа непристойної, *грубо-фамільярної лексики* (або евфемізмів табуйованих одиниць), яка великою мірою демонструє низький рівень культури самих мовців. У вересні 2005 року президент, перебуваючи з візитом в США, оголосив під час телемосту з Україною про те, що відправив у відставку прем'єр-міністра і уряд країни, *«послав... з пляжу»* (адресант не вимовив табуйоване слово, але воно було сприйнято певною частиною суспільства, як і всякий прецедентний текст, www.ПРАВДА.com.ua, 11.09.2005); *«Пан Осадчий очолює передвиборний штаб Ющенка і має завдання просто блокувати роботу. Безглуздя, блін!»* (Юлія Тимошенко, «Вікна», телеканал СТБ, 05.11.2009); *«Куди поцілувати? Поцілуй сам себе, подонок»* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017); *«На хрен з пляжа, Державне управління справами»!* (О. Ляшко, Я кореспондент, 18.03.2017) та ін.

Таким чином, вербалізація українського політичного дискурсу виражається за допомогою наступних засобів: негативних та позитивних оціночних суджень; застосування ідеологічно навантаженої лексики; словесних ярликів та гасел, які несуть ідеологічну функцію; використання ненормативної та грубо-фамільярної лексики та ін. Зазначені засоби є основою політичного мовлення Олега Ляшка та стануть темою до розгляду у наступному підрозділі нашого дослідження.

2.2. Загальна характеристика політичного мовлення Олега Ляшка

Політичний дискурс репрезентує світ політики, до якого належать ораторські виступи та офіційні тексти на політичні теми; постанови, укази, закони, наукові політичні статті, газет-но-публіцистичні тексти. кожен із цих різновидів має свої цілі. Жанрами політичного дискурсу є дискусії, що відбуваються в інституційному навколишньому середовищі (сесія уряду, сесія парламенту, з'їзд політичної партії тощо). Політичні діячі з метою переконання електорату використовують лексичні, морфологічні, синтаксичні та стилістичні та інші засоби. Це дає змогу наблизити себе до народу та завоювати довіру, а з іншого боку – допомагає висловити свою політичну позицію. Проте не можна створити будь-яку типологію політичного дискурсу на основі лише вербальних засобів. необхідні також знання фону, очікувань автора й аудиторії, прихованих мотивів, улюблених логічних переходів, що побутують на сучасному етапі розвитку суспільства.

Однією з яскравих постатей сучасного українського політикуму є Олег Валерійович Ляшко – український політик, колишній журналіст і телеведучий, лідер Радикальної Партії Олега Ляшка. Виборча й передвиборча кампанія Ляшка та створеної ним Радикальної Партії була зосереджена на абсолютизації побудови образу «народного політика», який би відповідав його епатажному стилю. Це відбивалося в поведінці, діях політика (обов'язковим атрибутом були вила) та, звичайно, у рекламній пропаганді (фраза з реклами: «Україна починається з корови»). Вершиною популярності Олега Ляшка можна вважати його діяльність під час Євромайдану. Цьому суттєво сприяли соціальні мережі, користувачем яких є політик: Facebook [20], Instagram, офіційний канал політика на YouTube [18], Twitter [19], Блог Олега Ляшка [5], сайт Радикальної Партії [27] тощо. Його загальновизнаність забезпечується правильним і влучним контентом, який подає власник сторінки (чи його команда) в мережі.

Стежачи за діяльністю політика, можна відзначити його активність в усіх сферах життя, де є шанс бути поміченим. Майже щодня в мережі публікуються нові записи, оприлюднюються відео, які завдяки епатажності й емоційності швидко розповсюджуються серед користувачів Інтернету. Показником його затребуваності є запрошення до участі в різних телепрограмах, особливо коли потрібно розворушити дражливу тему чи взагалі перетворити подію на фарс. Такі постаті, як Олег Ляшко, привертають увагу аудиторії до себе, тим самим спонукаючи народ до певної відповіді, певного реагування, що дуже впливає на рейтинги як каналу, програми, так і самого політика. Для телебачення образ правдоруба, якого намагається дотримуватися Олег Ляшко, є вигідним, адже персонально він ні за що не відповідає. Народний обранець чудово розуміється на електоральних настроях, запитах виборця, який ототожнюється переважно з простими людьми, тому й звертається до аудиторії відповідною дохідливою мовою [15].

Постать Олега Ляшка є неоднозначною як серед колег-політиків, так і в народі. Його ім'я «стало одним із активних джерел збагачення словника українських перифрастичних зворотів: *скандальний депутат, скандальний чиновник, чоловік із вилами, такий собі український Жириновський, радикальний опозиціонер, одіозний український політик, двічі судимий, проект влади, політик-блискавка, політик-скандал, сусід найопозиційніших представників режиму Януковича, жирний кіт парламенту, український Робін Гуд, Устим Кармелюк, «простий хлопець», головний радикал країни, баритональний бас, бойовий півень» [29, с. 40].*

Найважливішим інструментом впливу політика на людей вважають мову й невербальні засоби, які в сукупності забезпечують втілення його комунікативних стратегій і тактик. Завершальна мета їх використання – це модифікація поглядів, свідомості адресата на користь адресанта або для їхньої взаємної вигоди. Залежно від наміру п вдалими олітичного діяча (чи то

завоювання влади в результаті вдало проведеної передвиборчої кампанії, чи то утримання влади з поясненням ефективності роботи її інституцій), обираються ефективні комунікативні стратегії й тактики, котрі реалізуються у виборі мовцем комунікативних дій.

Журналістське минуле Олега Ляшка дозволяє йому вміло користуватися мовою, вдало обирати доречні засоби, які забезпечують максимальну реалізацію його інтенцій. Тобто політик, керуючись певною стратегією для досягнення комунікативної мети, скоординує з нею мовленнєві ходи під час спілкування з адресатом.

Дієвими засобами мовленнєвого впливу на морфологічному рівні є особові займенники *я, ми, наш*. Займенник *я* зосереджує увагу слухача безпосередньо на лідері Радикальної партії, допомагає створити відповідний образ політичного діяча: *Я дуже задоволений, що завдяки поправкам, завдяки нашій наполегливій боротьбі нашої команди нам вдалося досягнути тих результатів... (2); Я думаю, що кожен із присутніх у цьому залі і кожен з українців усвідомлює необхідність пенсійної реформи (3).*

Займенник *ми* допомагає політикові наблизитися до народу, стати єдиним цілим. Послуговуючись займенником *ми*, очільник партії маніпулює свідомістю аудиторії, примушує її приймати потрібні рішення: *Якщо ми продамо землю, то ми перетворимо людей на батраків довічних (22). Тому ми вимагаємо від влади передбачити кошти в державному бюджеті (6).*

У політичному мовленні О. Ляшка поширеним є присвійний займенник *наш*, який часто поєднується зі словами *команда, фракція, народ, селяни, країна, боротьба*. За допомогою займенника *наш* політик створює відчуття належності до української спільноти: *Я хотів би повернути вашу увагу до важкого життя наших українських селян (10); От так наш народ дуриє влада разом з олігархами (13).*

Очільник Радикальної партії під час промов вдало добирає прикметники, які викликають у свідомості реципієнтів широку емоційну реакцію, відчуття співпереживання або зневаги до влади: *Тому що не можна зробити **сильну, могутню, розвинуту** країну, коли 90 процентів жителів – жебраки, які живуть на субсидії (15); Увесь світ сьогодні спостерігає за оприлюдненням матеріалів про офшори, які викривають **найцинічніші, найпідліші, найбрудніші** оборудки сильних світу цього (23).*

Найбільш уживаним у мовленні політика є дієслово *вимагаю*. Із трибуни Верховної Ради України Олег Ляшко вимагає від уряду виконання дій, хоча не пропонує конкретних шляхів поліпшення ситуації в країні: *Тому **ми вимагаємо** від уряду повернути соціальну норму споживання газу – тисячу 200 кубів в опалювальний сезон (19); Тому **я вимагаю** від суду негайно припинити тяганину, негайно відповідно до вимог законодавства розглянути наш позов (19).*

Олег Ляшко часто використовує інфінітивні форми дієслова, які надають виступам потужної експресії, передають динаміку думки: *Ми вимагаємо **підняти** пенсію, **індексувати** для тих, хто має великий трудовий стаж (3); ...підтримуйте нашу команду, щоб ми мали можливість **реалізувати** план, який кожному з вас дасть можливість **працювати, заробляти, годувати** своїх дітей, достойно **жити** на пенсії, **отримувати** медичну, освітню і будь-які інші послуги в рідній країні (4).* Уживання інфінітивів допомагає політикові наголосити на основних проблемах діяльності владних структур, а також зняти з себе відповідальність, бо інфінітив не вказує на виконавця дії.

Істотним засобом політичного впливу на свідомість і переконання українського народу є мовні одиниці синтаксичного рівня. Характерною рисою політичного мовлення О. Ляшка є використання окличних речень, що виражають емоційне ставлення політика до порушеної проблеми, діяльності уряду чи конкретної особи, відтворюють оцінку (віру, презирство, іронію тощо),

спонування до дії. Напр.: *Шановні колеги, у мене до вас порада. Ви засиділись у цьому гнилому політичному болоті! (5).*

Політичний оратор найчастіше вживає питально-риторичні речення, що слугують для увиразнення та виділення думки, зосередження на головному, вираження прагнення промовця уникнути одноманітності під час комунікації. Напр.: *Чому в таємному режимі торгують долею України, українською землею і українськими громадянами? (16).* Поставлені запитання є засобом активізації сприйняття промови, спрямовують на таку відповідь, на яку скеровує промовець.

Чимало виступів Олега Ляшка побудовано на конструкціях спонукальної модальності, основним засобом вираження якої є наказовий спосіб дієслів-присудків. Наприклад: *Ідіть на свіже повітря, ідіть до людей, тільки не на Канари, не на Багами, а до українських людей! (5); Досить корупції на енергоринку! Верніть народу те, що вкрали (9).*

Для встановлення контакту з аудиторією політик використовує різні форми звертання: *шановні колеги, шановні українці, шановні люди, шановні громадяни України, дорогі українці, дорогі мої люди, дорогі, шановні, глибокоповажні колеги* Напр.: ***Шановні українці, дорогі мої люди! Я хотів би зараз підняти дуже важливе питання – пенсійного забезпечення (11).*** Такі форми звертань підтримують увагу аудиторії, зближують політичного оратора зі слухачами, сприяють налагодженню атмосфери довіри та подальшої взаємодії.

У промовах Олег Ляшко вживає інверсію з метою посилення виразності, виділення головного. Актуалізація виявляється у винесенні комунікативно вагомої частини на початок чи кінець речення. Напр.: *Тому фракція Радикальної партії не підтримуватиме кандидатів на конкурсну комісію, яких висуває влада (9); А за цю корупцію на нафтогазовому ринку мають платити дід, баба*

в селі, мають платити пенсіонери, мають платити безробітні і робітники, які отримують невеликі зарплати (14).

Синтаксична організація текстів виступів О. Ляшка характеризується також уживанням вставних конструкцій. Вони виконують різні комунікативні настанови: 1) указують на джерело повідомлення: *Завтра Президент України Петро Порошенко, за моєю інформацією, буде в Брюсселі (7)*; 2) указують на порядок висловлень, їхній зв'язок, підкреслення найбільш значущих частин, висновків: *Якщо ми говоримо про підтримку молоді, то, в першу чергу, це забезпечення молоді роботою, достойною зарплатою і житлом... (21)*; 3) виражають суб'єктивно-модальне значення невпевненості, припущення, сумніву: *Я, здається, розумію, чому вони не хочуть повертати вкрадені кошти Януковича. Бо, можливо, тоді, коли зміниться влада нинішня, вони теж розраховують, що вкрадені ними кошти не будуть повернуті (18)*; 4) активізують увагу до повідомлюваного, викликають певне реагування з приводу висловленого: *Нагадаю, зусиллями нашої команди із нинішнього року мінімальна зарплата піднята вдвічі і становить 3 200 (8)*; 5) виражають емоційне ставлення того, хто говорить: *На превеликий жаль, нинішня влада проводить політику консервації бідності і перетворення України на сировинний придаток (7).*

На синтаксичному рівні політичних текстів голова Радикальної Партії використовує структури складних багатокomпонентних речень, які створюють градаційне навантаження змісту висловлювань. Аналізуючи публічні виступи Олега Ляшка, помічаємо прийом надмірності, який проявляється у використанні тієї самої інформації експліцитно й імпліцитно (за допомогою лексичних повторів компонентів у тотожному та синонімічному вияві, перифразів, повторювання сполучників, а також компонентів, у яких відсутня інформаційна цінність):

*«Ми готуємося до ефіру для того, щоб глядачі «112» каналу отримали **найпрофесійнішу, найкомпетентнішу і найактуальнішу інформацію**» [ЛЮ].*

*«Щойно генеральний прокурор Луценко публічно, на всю країну, погрожував нам, **коли** я цьому повідомив про те, що наша фракція підписала за його відставку; **коли** я публічно йому в очі дав оцінку, що він **непрофесійний, некомпетентний, заангажований і безвідповідальний**. У відповідь ми почули не пояснення, у відповідь ми почули звинувачення, у відповідь ми почули погрози» [ЛЮ].*

Серед моделей із підрядною структурною основою з явищем надмірності виділяємо моделі з однорідною супідрядністю, послідовною підрядністю та з подвійною супідрядністю. Наприклад:

«А поки що наше завдання – зробити так, щоб ці люди почувалися у будь-якому куточку країни, як вдома» [ЛЮ].

«Безплатні ліки – це можливість врятувати життя сотень тисяч українців, які помирали лише тому, що не мали грошей на ліки» [РП].

Лідер Радикальної Партії часто послуговується ще одним засобом виразності – повтором, а саме – анафорою – елементом додавання, який реалізується в єдинопочатку суміжних речень: *«**Кому це треба?! Кому це принесе користь?**» [ЛЮ]*. Ця фігура надає висловлюванню гостроти й дозволяє з кожним новим реченням посилити, підкреслити сенс сказаного.

Отже, основою політичного мовлення Олега Ляшка є широке використання суспільно-політичної лексики. Політик виражає власні думки, оцінює суспільне життя за допомогою активного використання як розмовних, просторічних, жаргонних слів, так і експресивної лексики з негативним забарвленням. Морфологічний рівень комунікації О. Ляшка виражається за допомогою використання займенників я, ми, наш; прикметників з емоційним забарвленням; дієслова вимагаю та нфінитивних форм та ін. На синтаксичному рівні політичне мовлення політика реалізується за допомогою окличних та

питально-риторичних речень. Однак, емоційного та семантичного навантаження політичне мовлення Олега Ляшка має на лексичному рівні, про що буде йти мова у наступних розділах представленого дослідження.

2.3. Лексико-фразеологічні особливості політичного дискурсу Олега Ляшка

Мовна особистість О. Ляшка реалізується у відповідній тактикостратегічній парадигмі, що включає наявність комплексу різнорівневих мовних засобів, які необхідні для складання текстів. Ефективність і впливовість промов забезпечується на лексико-фразеологічному рівні.

Аналізуючи комунікативну поведінку Олега Ляшка, ми звернули увагу, що він дуже часто з'являється на публіці. Його можна побачити на різних мітингах, зустрічах, конференціях і, звичайно, у Верховній Раді. Послугуючись простою розмовною мовою, просторіччями, діалектизмами та фразеологізмами Ляшко самотвердився в образі «народного політика». Для частини аудиторії він став (і сам себе так позиціонує) чи не єдиним борцем за справедливість і захисником народних інтересів серед парламентарів.

Аналіз політичних виступів Олега Ляшка на лексичному рівні засвідчив, що голова радикальної партії позиціонує себе патріотом своєї країни; політиком, який є «своєю, близькою до народу» людиною. у його мовленні зафіксована суспільно-політична лексика: *реформа, боротьба, народ, нація, солідарність, державна власність, народна власність, національні інтереси*. напр.: *Ми дякуємо нашим міжнародним союзникам за нашу солідарність... за їхню солідарність в нашій боротьбі (1); Українська нація матиме майбутнє, коли люди будуть освічені і здорові... (4)*. Це лексеми, які добре відомі «простому» народу: *люди, пенсія, корупція, земля, гроші, село, робота, селянин, фермер, тарифи, пенсіонер, ліки, молоко, криза, зарплата, корова тощо*.

Політик передусім апелює до соціальних проблем українського народу, зокрема до сільського населення, створюючи імідж «людини з народу». наприклад: *Дайте людям роботу, зарплату, дешеві ліки, 5 гривень за літр молока, корову в кожну сільську сім'ю, соціальну сферу і людям нормальні тарифи на комуналку...* (20).

Під час виступів на засіданнях Верховної Ради України О. Ляшко використовує стратегію «навіювання страху», послуговуючись експресивною лексикою, що має різко негативне забарвлення: *безробіття, жебракування, дефолт, банкрутство, економічна прірва, смерть, помирати, кладовище, бардак, безвідповідальність, інваліди, підвищення тарифів, корупція* тощо. напр.: *... і це фактично дорога до економічної прірви і дефолту*(16); *Зараз люди отримали шок-платіжки...* (19). За допомогою таких лексем політик не лише критикує владу, а й впливає на думки та емоції найбільш незахищених верств населення, нагнітаючи страх, істерію; намагається спричинити паніку в суспільстві, провокує до агресивних форм протесту та вчинків.

Голова Радикальною партії використовує політичну стратегію ідентифікації, намагаючись схилити на свій бік народ шляхом ототожнення себе з ним – «я з народу», «я – один із вас». Одним із мовних засобів реалізації цієї стратегії є вживання розмовних, а іноді й просторічних та жаргонних слів: *подачки, брехня, дурак, комуналка, роботяга, мінералка, побиратися, договорняки, откати, шмонати, кришувати, посадити на голку, дерибанити, бабло, блатний*. Напр.: *Уже за 26 років вашої брехні нікому не вірять, крім Ляшка і Радикальної партії* (5); *І чому ви повинні їздити в «блатні» поліклініки і за державний рахунок все мати?* (15); *...багато хто з вас сюди прийшов або за недоторканністю сховатися, або бабла заробити...* (15).

В усній формі сучасного українського політичного дискурсу фразеологічні одиниці займають помітне місце, оскільки несуть особливе комунікативне навантаження. Вони засвоюються краще, ніж вільні

словосполучення з погляду розуміння буденного життя, оскільки влучніші, об'ємніші й переконливіші для сприйняття, тобто мають експресивніший вплив. ФО, на відміну від лексем і стандартних словосполучень, позначають не тільки «фрагмент» дійсності, а й дають йому оцінку та характеристику.

Максимальний вплив на реципієнта – така мета текстів політичних дискусій, під час ведення яких, намагаючись переконати опонента, адресант апелює передусім до емоцій, почуттів об'єкта. Проте не лише емоціями послуговуються учасники дискусій, можна примусити повірити людину, але неможливо сформувати переконання, якого можна досягти завдяки використанню емоційних мовних засобів, серед яких за частотністю показові оказіональні ФО, які спонукають до дії. Наприклад, Олег Ляшко, виступаючи проти заяв, що опозиція блокуванням трибуни заважає роботі парламенту, висловився різко, використавши фразеологізм зі зміненою структурою (замість дієслова «валити» – дієслово «скидайте»): *«Не шантажуйте, будь ласка, не придумуйте дурниць, **не скидайте з хворої** голови на здорову, те, що ніби опозиція винна у ваших гріхах»* (О. Тягнибок. – «Шустер Live». – «Інтер». – 22.02.2013) (пор.: валити з хворої голови на здорову) – «перекладати вину з винного на невинного; звинувачувати невинного [4, с. 50]».

Одиниці, що експлікують узуальну ФО, з одного боку, наближають її до тієї мовленнєвої ситуації, яка стала причиною відповідного оказіонального вживання, а з іншого, модифікуючи її структуру, конкретизують, індивідуалізують її семантику; сприяють здійсненню прагматичного ефекту: лідер Радикальної партії Олег Ляшко, різко висловлюючись про бездіяльність депутатів похилого віку, за допомоги інтерпозитивного поширення компонентного складу ФО категорично закликає звільнити їх, дати змогу молоді працювати. Радикальність своїх дій політик підтвердив емоційно забарвленим трансформованим фразеологізмом: *«Дармоїди. **Гнати їх усіх у ший**, і приводити до влади молодь, для того, щоб ми робили радикальні зміни»*

(О. Ляшко. – «Вечір у Львові». – 26.07.2013) (пор.: гнати у шию) – «грубо випроводити, вигнати з лайкою, з бійкою [4, с. 776]».

Для збільшення вірогідності досягнення необхідного прагматичного ефекту в публічних виступах українських політиків може функціонувати okazіональне вживання ФО, що полягає у появі нового компонента фразеологізму – топоніма Україна. Така трансформація ФО завдяки дотичному до політичної ситуації в країні поширенню компонентного складу фразеологізму впливає на інтенсифікацію прояву позитивної оцінки, наприклад: закликаючи українців до дії, до бажання змінити своє життя, Олег Ляшко «орудує» фразеологізмами для підсилення емоційності сприйняття заклику: *«Так далі жити не можна, як ми живемо, ми маємо радикально міняти ситуацію, ми маємо **піднімати Україну з колін**»* (О. Ляшко. – «Вечір у Львові». – 26.07.2013) (пор.: вставати (підніматися) з колін) – «звільнятися від гніту, поневолення [4, с. 132]».

Іншим прагматичним способом комбінованих трансформацій ФО є інверсія іменникового компонента з дистантним розміщенням і заміною дієслівного компонента: *«Ми б обговорювали не ту **багнюку**, в яку вони нас **засаддили**, а ми б обговорювали розбитий ніс якогось депутата»* (О. Ляшко. – Громадське телебачення. – 27.12.2013) (пор.: *втоптати в багнюку*) – «заплямувати, зганьбити, дискредитувати когось [4, с. 137]». Таким чином, Олег Ляшко розповідає про умови голосування щодо прийняття законопроектів. На його думку, голосування було нечесним і його не можна було зупинити. Депутата запитали про те, чи міг би він бійкою зупинити прийняття законів, на що він відповів, використавши okazіональний фразеологізм.

Непродуктивним різновидом структурно-семантичної трансформації фразеологічних одиниць в усній формі сучасного українського політичного дискурсу є контамінація – «це один із прийомів структурно-семантичної трансформації, який полягає в поєднанні двох чи кількох стійких сполучень слів

на основі значеннєвої, граматичної та функціональної спільності або без будь-якої спільності, що спричиняє утворення індивідуально-авторського сполучення слів [1, с. 10]». Наприклад, Олег Ляшко досить різко висловлює свою позицію, у цьому йому допомагає оказіональне вживання ФО за допомоги контамінації: *«Ми пропонуємо заборонити пенсіонерам обиратися до Верховної влади. Нічого їм там робить. Сидять, як пеньки», мохом обростають, по 20 років у парламенті»* (О. Ляшко. – «Вечір у Львові». – 26.07.2013) (пор.: *сидіти як пень*) – «бездумно, бездіяльно, нічого не розуміючи), (пор.: *обрости мохом*) – «постаріти, зістаритися, ставши байдужим до всього (перев. про неодружених) [4, с. 489; 4, с. 456]». Спільною ознакою контамінованих ФО є кількісна характеристика їх дериваційних баз: у кожній із ситуацій вихідними є дві узуальні ФО, а механізми їх контамінування дають змогу більш експресивно відтворити значення в політичному дискурсі.

Під час публічних виступів О. Ляшко вживає фразеологізми, які впливають на емоційну сферу слухача та його політичні переконання. Напр.: *Вони хочуть вас бачить і хочуть **потриматися за ваше горло** (5); ...ми хочемо **спробувати** цей ваш імунітет **на зуб** і задати вам кілька важливих питань (12); Розказують, що прийде рай і в селі буде щастя, і всі **купатимуться, як вареники в маслі** (10).*

Образ «народного борця» підсилюється використанням просторічних висловів, фразеологізмів, які часто не вписуються в офіційно-діловий тон виступів: *йдіть і не вертайтесь; баба ягодка опять; як віл відпахали; втратили відчуття землі; у Бога за пазухою; вперед ногами винести* та ін.

Хоча сам політик розмовляє українською й спонукає кожного державного діяча послуговуватися лише національною мовою, іноді спостерігаємо вкраплення русизмів у мовленні Олега Ляшка: *детдом, чемодан, розжа, по якому праву, все до лампочки* та ін.

Вплив усного мовлення Олега Ляшка посилюється за допомогою стилістично знижених лексем. Політику притаманні жаргонні слова як із кримінальної, так і молодіжної сфери вжитку: *«Коли Лазаренка **шмонали** американські міграційні служби, Генпрокурор заявив, що наша країна докладе всіх зусиль, аби повернути Павла Лазаренка в Україну...»* [ЛЮ]; *«Оці регіонали, комуністи **шарахалися** від цих людей, як чорт від ладана»* [ЛЮ]; *«Українські козаки – **найкрутіші!** І так було, є і буде завжди!»* [БЛ]; *«...це **фейкова** ціна, яку вони вигадали спеціально, щоб окрадать людей»* [ЛЮ].

Часто в інтернеті можна побачити відео виступів Олега Ляшка, які містять ненормативну лексику. У його промовах трапляються різні лихослів'я. Найуживанішою лайкою політика є слово *скотиняка*: *Ви гірше Януковича, скотиняки!* [ЛЮ]. *Досить дурити українців, скотиняки!* [ЛЮ]. Зауважимо, що використання лихослів'я на публіці, яке іноді звучить й у прямих ефірах телеканалів, не варто оцінювати як невихованість чи емоційну нестриманість людини: це влучний і продуманий стиль поведінки, користуючись яким народний депутат намагається самоствердитися, відчувати свою вседозволеність, а з іншого боку, спровокувати чи й принизити опонента.

Олег Ляшко родом із Чернігівщини [15], тому він використовує й притамані цій території діалектні форми слів, які він навіть не думає викорінювати зі свого мовлення. Вплив наріччя спостерігається у вимові закінчень дієслів: *зробе, підходе, носе, виходе, трате, заробе* та ін.

Таким чином, лексико-фразеологічні особливості політичного дискурсу Олега Ляшка реалізуються через лексичне та фразеологічне наповнення його політичного мовлення. Це виражається на лексичному рівні, зокрема через використання простого розмовного мовлення, проторіч, діалектизмів, фразеологізмів та ін. Фразеологіми у мовленні політика найповніше відображають його внутрішнє «я», бачення життя українців, дають оцінку та характеристику навколишньої дійсності. Вагомого значення у вираженні

політичного мовлення О. Ляшка має okazіональне вживання фразеологічних одиниць, що може стати у нагоді у методичних розробках учителя української мови та літератури, це представлено у наступному розділі нашого дослідження.

Висновки до розділу 2

У представленому розділі нашого дослідження окреслено особливості функціонування лексики та фразеології у політичному мовленні Олега Ляшка. Здійснивши аналіз визначеного питання, ми дійшли до наступних висновків:

Дослідивши специфіку вербалізації українського політичного дискурсу, визначаємо, що її представлено на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. На лексичному рівні український політичний дискурс представлений за допомогою семантично навантажених лексем, експресивно насичених слів та їх форм, зокрема фразеологічних слів та діалектизмів. На морфологічному рівні мовлення українського політичного дискурсу продемонстровано за допомогою використання форм займенників, прикметників та дієслів та ін. На синтаксичному рівні український політичний дискурс реалізується за допомогою складних багатокомпонентних конструкцій та ін.

Здійснивши загальну характеристику політичного мовлення Олега Ляшка, констатуємо, що основою його політичного мовлення є використання суспільно-політичної лексики (розмовних, просторічних, жаргонних слів, так і експресивної лексики з негативним забарвленням). Морфологічний рівень мовлення політика представлений за допомогою використання різних форм слів та ін. На синтаксичному рівні політичне мовлення політика реалізовано окличними, питально-риторичними реченнями та ін.

Окресливши лексико-фразеологічні особливості політичного дискурсу О. Ляшка, зазначаємо, що основою його є використання простого розмовного

мовлення, проторіч, діалектизмів, фразеологізмів та ін. Фразеологічні одиниці у мовленні політика найповніше відображають його ставлення до суспільно-політичного життя українців.

РОЗДІЛ 3

ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ В 10-11 КЛАСАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ОЛЕГА ЛЯШКА)

3.1. План-конспект уроку на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка

За матеріалами представленого дослідження, характеристикою політичного мовлення Олега Ляшка, пропонуємо вивчення стилістики у 10 класі на основі уроку з вивчення лексико-фразеологічного складу політичного мовлення О. Ляшка.

План-конспект уроку

Тема: Роль фразеологізмів у мовленні (на матеріалі політичного дискурсу Олега Ляшка (10 клас)).

Мета: *навчальна:* поглибити знання учнів з української фразеології; розкрити функціонально-стилістичні можливості фразеологічних одиниць; удосконалювати навички грамотного вживання фразеологізмів у мовленні; *розвивальна:* розвивати образне й логічне мислення; розвивати мовлення; поширити й поглибити словниковий запас; удосконалювати культуру мовлення; *виховна:* виховувати любов до рідної мови, свого народу та повагу до національної культури.

Використана література:

1. Степанець В. А. Лексикологія і фразеологія. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. № 22-24. С. 15.
2. Харченко Н. І. Інтерактивні методи та прийоми під час вивчення фразеологізмів у мовленні. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2009. № 8. С. 13.
3. Мокієнко В. М. Із скарбів Фразеології. *Українська мова і література в школі*. 1988. № 4. С. 69–71.
4. Сващенко О. А. Позакласна робота з фразеології. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 7. С. 51–60.
5. Скрипник Л. П. Фразеологія української мови. Київ, 1973.

6. Ужченко В. Д. Вивчення фразеології в середній школі. Київ, 1999.
7. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. Київ, 1988.

ХІД УРОКУ:

I. Організація уроку.

II. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

III. Вступне слово вчителя.

Учитель. Фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності, які передають найтонші відтінки душевних порухів, забарвлюють висловлене в національний колорит. І сьогодні ми поговоримо саме про них. Шановні учні, у нас з вами попереду ЗНО, ми готуємось, звичайно. Ця тема для вас не нова, тому я б хотіла дізнатися що саме ви очікуєте від цього уроку. (Озвучити і записати на оцінювальних аркушах).

Варіанти записів:

- пригадати детальніше, що таке фразеологізми;
- потренуватися визначати фразеологізми;
- потренуватися розрізняти фразеологізми від вільних словосполучень;
- повторити теоретичний матеріал;
- дізнатися про посібники з фразеології;
- з'ясувати, що означають певні фразеологізми;
- розширити власний словниковий запас;
- навчитися використовувати фразеологізми у мовленні;
- з'ясувати, над якими розділами фразеології мені варто ще попрацювати...

Учитель. Фразеологія української мови – це наше багатство й окраса. Їх називають «вітамінами», «родзинками», «перлами» мови. Більшість фразеологізмів має образне значення й використовується як прикраса або надає соціальної оцінки тексту, зокрема, якщо ми говоримо про політичний дискурс.

Давайте почнемо з того, що пригадаємо, що ж таке фразеологізми і який розділ мовознавства вивчає їх.

Варіант відповіді: стійкі словосполучення, які не можна роз'єднувати; фразеологія.

Учитель. Перевірте свої відповіді за електронним посібником (стор.8). А тепер проведемо стилістичний експеримент, зіставимо фразеологічно насичений текст, з одного боку, і видозмінений текст з лексичними відповідниками, з другого боку.

«Дармоїди. Гнати їх усіх у шию, і приводити до влади молодь, для того, щоб ми робили радикальні зміни» (О. Ляшко. – «Вечір у Львові». – 26.07.2013)

Особистості, які вживають їжу, але не платять за це. Звільнити їх із робочих місць, і приводити до влади молодь, для того, щоб ми робили радикальні зміни.

Порівняйте подані конструкції і зробіть висновки.

Варіант відповіді: Висновок: зміст переданий, але зникли живі інтонації, емоційно насичений характер оповіді відсутній, текст став невиразним, став логічно чіткішим, сухішим. Перший текст звучав емоційно насичено, був яскравим, із нотками сарказму.

Учитель. Так, дійсно, ще І.Франко казав: «Слова – полова,

Але огонь в одежі слова –

Безсмертна, чудотворна фея,

Правдива іскра Прометея»

Давайте ж, користуючись довідником (стор. 9), пригадаємо джерела фразеології.

Учитель. Отже, у фразеології української мови представлені найрізноманітніші сфери буття народу: його історія, особливості суспільних взаємин, виробничої діяльності і побуту, морально-етичного кодексу і родинних стосунків; у ній знайшли відображення своєрідність тваринного і рослинного

світу, географічного оточення і природних умов тощо. Стійкі фразеологічні вислови є глибоко символічними і можуть розповісти багато цікавого. Тому зараз ми переходимо захисту ваших міні проектів, що присвячені політичному дискурсу, його лексико-фразеологічному вираженню.

IV. Перевірка домашніх завдань (проектів-досліджень)

Десятикласники отримали заздалегідь завдання самостійно досліджувати лексико-фразеологічний зміст політичного дискурсу, визначити роль фразеологізмів у політичному мовленні. Захист учнівських презентацій.

1. Проект-дослідження «Роль фразеологізмів у політичному мовленні»

2. Проект «Лексико-фразеологічне наповнення політичного дискурсу»

3. Проект «Характеристика мовлення Олега Ляшка»

V. Виконання тренувальних вправ

Визначте професію за фразеологізмами (на аркуші записані фразеологізми, а на зворотньому боці – назва професії). Одне із домашніх завдань – пояснити їх значення.

Із ремесла рибалок: *закидати вудку, змотувати вудки, ловити окунів, клювати на живця.*

Із мови перукарів: *стригти під нуль, відбрити під польку, поголити без мила.*

Військова справа різних історичних періодів: *не нюхати пороху, на порохівій бочці, іти в наступ, брати рубіж, влучити в ціль, залишити поле бою, на два фронти, нашого полку прибуло.*

Із середовища моряків: *пливти проти течії, тримати курс, брати на буксир, віддавати кінці, рятівне коло.*

Політична сфера: *грести під себе, один у полі не воїн, куди не плюнь, доступ до корита, гнати у шию, купатися, як вареники у маслі, економічна прірва, язик відсохне, спробувати на зуб;*

Театрально-музична сфера: *відігравати роль, у своєму репертуарі, з інших опер, коронний номер, під завісу, як по нотах, втрапити в тон;*

Із залізничним транспортом пов'язані фразеологізми *входити в колію, ставити на рейки, давати зелену вулицю, давати задній хід.*

Гра в шахи і шашки: *хід конем, гратися в піддавки, шах і мат.*

Робота в групах та парах.

Завдання № 1

1) Як кажуть про людину?

Полохливу – *заяча душа*; обездолену – *пропаща душа*; байдужу – *черства душа*; хоробру – *хвацька душа*; бездушну – *канцелярська (чорнильна) душа*; підступну – *Каїнова душа*; схвильовану – *розхристана душа*.

Чи можна ці фразеологічні одиниці використовувати у політичному мовленні? Чому? Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання № 2

Доберіть синоніми та антоніми до слів:

Тікати – *брати ноги на плечі, накивати п'ятами, давати драпака, давати драла, дати волю ногам, брати ноги в руки*

Завдання № 3

Запишіть фразеологізми із словом *каша*, поясніть їх значення:

З ним каші не звариш – з кимось дуже важко порозумітися; *мало каші з'їв* – кажуть так про недосвідчену людину; *немало каші з'їв* – має досвід; *бути в одній каші* – перебувати в одній компанії; *дати (всипати) березової каші* – суворо покарати, побити кого-небудь.

Для якого стилю мовлення характерні подані фразеологічні одиниці? Чи може їх використовувати у своєму мовленні Олег Ляшко? Обґрунтуйте свою відповідь.

Задання № 4

Визначте синтаксичну роль фразеологізмів. До якої групи лексики належать виділені слова:

Політику притаманні жаргонні слова як із кримінальної, так і молодіжної сфери вжитку: *«Коли Лазаренка **«шмонали»** американські міграційні служби, Генпрокурор заявив, що наша країна докладе всіх зусиль, аби повернути Павла Лазаренка в Україну...». «Оці регіонали, комуністи **«шарахалися»** від цих людей, як чорт від ладана». «Українські козаки – **найкрутіші!** І так було, є і буде завжди!». «...це **фейкова** ціна, яку вони вигадали спеціально, щоб окрадать людей».*

Завдання № 5

Користуючись Фразеологічним словником, поясніть лексичне значення фразеологічних одиниць у мовленні Олега Ляшка:

*«Ми пропонуємо заборонити пенсіонерам обиратися до Верховної влади. Нічого їм там робить. **Сидять, як пеньки**», **мохом обростають**, по 20 років у парламенті». Вони хочуть вас бачить і хочуть **потриматися за ваше горло**. ...ми хочемо **спробувати** цей ваш імунітет **на зуб** і задати вам кілька важливих питань. Розказують, що прийде рай і в селі буде щастя, і всі купатимуться, як вареники в маслі.*

Тест (робота з комп'ютером)

1. У якому рядку всі словосполучення є фразеологізмами?

А. Читати повість, стримано засміятися, перейти вулицю, довести додому. **Б.** Пекти раків, прикусити язика, западати в душу, писана красуня.

В. Легкий хліб, переливати з пустого в порожнє, брати воду, засипати вугілля.

Г. Кінець уроку, пекти картоплю, відчинені двері, гнути залізо.

2. У якому рядку фразеологізми становлять синонімічний ряд?

А. Пастися задніх, гав ловити, зуб за зуб, правити теревені.

Б. Кров з молоком, від серця відлягло, впасти духом, рукою подати.

В. Ні пари з уст, мов у рот води набрав, тримати язик зубами, грати в мовчанку.

Г. Зривати маску, відкривати очі, хоч у вухо бгай, міряти на свій аршин.

3. Який фразеологізм є антонімічним до інших?

А. Одним миром мазані.

Б. Одного гніздечка птиці.

В. Не з нашої парафії.

Г. Два чоботи — пара.

4. Укажіть рядок фразеологізмів власне українського походження.

А. Манна небесна, гордіїв вузол, хоч греблю гати, намити шию.

Б. Гарбуза дістати, не до жартів, до булави треба голови, світ макітриться.

В. Альфа і омега, вовк в овечій шкурі, два боки однієї медалі, сіль землі.

Г. Ідея фікс, дамоклів меч, у голові джмелі літають, як корова язиком злизала.

5. Позначте рядок, у якому правильно розкрито значення фразеологізму *гордіїв вузол*.

А. Сплутана волосінь рибальського спінінга.

Б. Спеціальний спосіб зав'язування вірьовки.

В. Дуже складна, заплутана справа.

Г. Один з прийомів вільної боротьби.

6. Визначте, який із наведених фразеологізмів має значення «розірвати дружні стосунки».

А. Розбити глек.

Б. Набити оскому.

В. Вбити клин.

Г. Міряти на свій аршин.

7. Знайдіть рядок фразеологізмів з античної міфології.

А. Гордіїв вузол, за царя Панька, в очах зеленіє, вмивати руки.

Б. Ноїв ковчег, земля обітованна, до булави треба голови.

В. Журба сушить, тягар на душі, аж за вухами лящить.

Г. Сізіфова праця, танталові муки, ахіллесова п'ята, геркулесові стовпи.

8. Позначте рядок, у якому правильно розкрито значення фразеологізму *надягати овечу шкуру*.

А. Мати лагідний, неконфліктний характер. Б. За жодних умов не втручатися у конфліктну ситуацію. В. Віддавати перевагу одягові з овечого хутра.

Г. Під маскою доброзичливості приховувати підлі наміри.

9. Визначте, який із наведених фразеологізмів має значення «відмовляти кому-небудь при сватанні».

А. Набивати ціну.

Б. Пастити пташок.

В. Впіймати гаву.

Г. Дати гарбуза.

10. До фразеологізмів належать:

А. Афоризми, крилаті вислови, порівняння, прислів'я, приказки.

Б. Гіперболи, епітети, літоти, повтори.

В. Звертання, вставні слова, відокремлені члени речення..

Г. Головні члени речення, другорядні члени речення, вигуки.

11. Визначте, у яких стилях мовлення вживання емоційно-забарвлених фразеологізмів є найдоречнішим.

А. Науковий, художній, офіційно-діловий.

Б. Науковий, розмовно-побутовий, епістолярний.

В. Публіцистичний, художній, розмовно-побутовий.

Г. Науковий, конфесійний, офіційно-діловий.

VI. Оцінювання навчальних досягнень десятикласників.

Поставте відповідні позначки в оцінювальних аркушах

Очікування від уроку	Чи працював(ла) над проектом?	Чи задоволений(на) роботою на уроці?	Чи працював(ла) в групі, в парах?	Чи здійснилися твої очікування?
	так ні	так	так ні	так
	керівник	швидше так	співробітничав(ла) з однокласниками	швидше так
	партнер	швидше ні	висловлював(ла) ідеї	швидше ні
	помічник	ні	підбадьорював(ла) однокласників	ні

VII Підсумки уроку. Чи збулися ваші очікування від уроку?

Підпишіть і закріпіть картки на дошці (кулачки).

VIII. Домашнє завдання

1. Скласти політичну промову або політичне гасло, використовуючи фразеологізми (письмово).

Отже, за результатами попередніх розділів – характеристики політичного мовлення Олега Ляшка, пропонуємо у окресленому дослідженні вивчення стилістики у старших класах загальноосвітнього навчального закладу, організувати на основі опрацьованого теоретичного та практичного матеріалу та подати його у вигляді плану-конспекту уроку (на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка).

3.2. Система вправ на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка

За матеріалами окресленого дослідження, характеристикою політичного дискурсу О. Ляшка, пропонуємо вивчення стилістики у 10 класі організувати на основі системи вправ за матеріалами політичного мовлення О. Ляшка.

Система вправ

Вправа 1. Проаналізувати промову О. Ляшка. Виписати фразеологічні одиниці. Користуючись Фразеологічним словником, з'ясувати їх значення. На основі визначених фразеологізмів, окреслити їх роль у мовленні політика.

Люди втомилися від війни на Донбасі. Вона забрала і продовжує забирати найкращих наших людей. Я готовий зробити все для миру. Але не ціною капітуляції. Наша мета – перемога. А перемогти у війні ми зможемо лише тоді, коли матимемо сильну економіку. Ніхто в світі не поважає слабких. Але ніхто не зацікавлений у тому, щоб Україна стала сильною. У нас намагаються забрати землю, ліс, трудовий потенціал, заморозити нашу економіку в обмін на ярмо кредитів. Мене це не влаштовує! Я буду жорстко відстоювати національні інтереси на міжнародній арені. Замість того, щоб гнути спину перед «партнерами» – вимагатиму від них виконання Будапештського меморандуму. Адже підписавши цей документ, Україна відмовилася від третього у світі ядерного потенціалу в обмін на гарантії безпеки. Якщо документ не виконується – ми маємо повне право заявляти про відновлення статусу ядерної держави. З іншого боку, ми вимагаємо прямої військової угоди з США. Нам потрібне партнерство не на словах, а на ділі!

Військові на фронті повинні знати, що держава їх цінує, надає соціальні гарантії їхнім сім'ям, а їх самих забезпечує найсучаснішою технікою, спорядженням, харчуванням та гідними зарплатами.

Вправа 2. На основі фразеологічних одиниць мовлення Олега Ляшка скласти мовний портрет діяча.

«Усі страждають від цієї ганебної влади і тому треба цю владу гнати у шию».

«Для того, щоб ви зрозуміли, чого я вас не люблю гляньте на себе в дзеркало».

«Шановний пане Чумак, ви осюди прийшли, бо вас батогами погнало партійне начальство. І скільки тобі років? Іди онуків няньчити, пердун старий».

«Ви що собі дозволяєте – принижувати людей, принижувати українців, ах ви мордяка така нагла. Ви бачите сволота яка, як на людей каже».

«Вони досі кажуть, що вони народні депутати. Шльондри ви продажні, простітутки ви політичні!».

«Я питаю: «Оце на зарплату такого живота од'їв, а мордяку оту де від'їв?».

«Так далі жити не можна, як ми живемо, ми маємо радикально міняти ситуацію, ми маємо піднімати Україну з колін».

«Ми пропонуємо заборонити пенсіонерам обиратися до Верховної влади. Нічого їм там робить. Сидять, як пеньки», мохом обростають, по 20 років у парламенті».

«А я хочу змінити ситуацію радикально, щоб ваші діти й онуки прийшли замість них. Створю всі умови, щоб молоді люди могли бачити світ, навчатися будь-де, але мали стимул повертатися в Україну та застосовувати тут отримані знання».

Вправа 3. На основі аналізу запропонованого уривку промови Олега Ляшка визначити особливості лексичного наповнення мовлення політика (тип мовлення, засоби, стилістичні фігури, мета мовлення).

Годі вже Україні бути донором сировини, талантів та робочих рук для розвинутіших країн! Україна – виробник, а не сировинний донор та боржник. Я відновлю промисловість та розгорну загальнонаціональне будівництво. Україну

поважатимуть в світі, вкладатимуть інвестиції в нашу економіку. Підніму соціальні стандарти. Знижу ціну на газ та комунальні тарифи до справедливого рівня. Щоб реалізувати це, докорінно змінимо підходи державної економічної політики:

Не міжнародні рейтинги, а доходи та якість життя українців!

Не закордонні кредити на проїдання, а інвестиції у розвиток економіки! Не імпорт іноземної продукції, а підтримка національного виробника! Не вимоги МВФ, а інтереси українського народу!

Не огульна приватизація, а ефективне управління держмайном! Не продаж сільгоспземель, а захист селян!

Не підвищення тарифів, а енергомодернізація та власний видобуток газу!

Не «витискання соків» з підприємців, а інвестиційні стимули, дешеві кредити та обмеження перевірок!

Не економія на науці і освіті, а ставка на інтелект та інновації!

Не масова еміграція, а створення робочих місць в Україні як пріоритет №1!

Результатом впровадження моєї економічної політики буде: понад 100 млрд доларів приватних інвестицій у розвиток економіки, більше 2 млн робочих місць і зупинення масової еміграції українців, економічне зростання 8-10% на рік замість нинішніх 2-3%. Щоб цього досягти – моя команда розробила і вже втілює в життя «Антикризовий план розвитку економіки» та «Промисловий пакет реформ».

Вправа 4. Із запропоновано тексту побудувати промову Олега Ляшка, визначивши її зачин, основну частину та кінцівку.

Коли в кожному селі буде агропереробка, хлібний, ковбасний завод – тоді у селян буде робота, до села повернеться молодь, життя і дитячий сміх.

Як Еміратам Господь дав нафту, так Україні – землю. Ми могли б годувати весь світ, а самі ходимо з простягнутою рукою за кредитами. Влада

хоче змусити селян віддати землю за безцінь, щоб потім продати її транснаціональним корпораціям та зробити українців батраками. Продати землю можна лише один раз. А що ми залишимо дітям? Тому продавати треба продукцію, вирощену на землі. Ми ініціювали зміни до Конституції, якими назавжди закріпимо землю за українськими селянами та зробимо основою аграрного устрою країни фермерські господарства. Щоб повернути в село корову – дамо дотації, мінімум 5000 гривень на худобину. Мій законопроект «Рейдерству стоп» захистить аграріїв та не дозволить бандитам відбирати в них землю та майно.

Земля – головне, але не єдине наше багатство. Є ще ліс, газ, вугілля, буритин. Влада не цінує, а розбазарює все це. Замість того, щоб давати роботу львівським, волинським, павлоградським шахтарям – купує вугілля в Африці, Америці та Росії. Замість того, щоб збільшувати видобуток власного газу – купує його в країни-агресора. Замість того, щоб розвивати вітчизняну деревообробку – хоче зняти наш мораторій на заборону вивозу лісу- кругляка на угоду МВФ. Ми збільшимо видобуток власного газу, відмовимося від імпортного, покладемо край корупції «Нафтогазу», що дозволить знизити ціну на газ мінімум вдвічі. За комуналку українці будуть платити не більше 15% своїх доходів, а не 60- 80%, як зараз. Поверну престиж шахтарській праці, гірники не сидітимуть без роботи і зарплати. У мене люди не будуть мерзнути в холодній хаті – всіх «зігрію» справедливими тарифами на комуналку, дам субсидії, якщо буде потреба, та безкоштовно встановлю лічильники. Люди будуть платити лише за те, що споживають.

Вправа 5. Визначити функції мовлення на основі аналізу промови Олега Ляшка. Із якою метою політик використовує у комунікації означену лексику?

Дорогі мої співвітчизники. Я написав цю програму сам, не залучаючи ніяких високооплачуваних експертів. Тому що і без них знаю, з якими проблемами стикаються українці щодня. Мені про них розповідають самі люди.

Я написав цю програму зі слів шахтаря з Павлограда, фермера з Харківщини, лікаря з Чернігова та виховательки з Черкас. Я проїхав десятки тисяч кілометрів і провів сотні зустрічей по всій Україні. Занурювався під землю в шахту, щоб дізнатися справжню ціну вугілля. Ходив босоніж по селу, щоб не втратити зв'язок з рідною землею. Пропах фермою, щоб не забути смак справжнього молока та ще більше цінувати працю доярок. Побачив, як виглядає пекло, вкриваючись потом біля мартенівської печі.

Сьогодні можу впевнено говорити: я знаю, чим живе кожен українець. Я почну змінювати країну з простих речей.

Для початку зроблю так, щоб у кожного українця був повний холодильник, в якому м'ясо водиться щодня, а не лише на свята. Щоб бабуся не обирала – поїсти їй, полікуватися чи заплатити за комуналку. Щоб батьки не відмовлялися від дітей, бо їх нічим годувати. Щоб наші лікарі та вчителі не їхали в Польщу мити туалети, а мали гідну зарплату в Україні. Щоб кожна дитина, незалежно від статків батьків, мала можливість отримати професію. Щоб земля належала не олігархам, а селянам. Щоб вийти на вулицю було не страшно, купити шаурму в кіоску – безпечно для здоров'я, відкрити бізнес і працювати чесно – вигідно, тримати гроші в банках – надійно (О. Ляшко, Передвиборча програма, 2019 р.).

Таким чином, запропонована система вправ за матеріалами політичного мовлення О. Ляшка може стати доцільною під час вивчення стилістики у 10 класі загальноосвітнього навчального закладу.

Висновки до розділу 3

У представленому методичному розділі нашого дослідження пропонуємо до уваги вивчення стилістики в старших класах загальноосвітнього навчального закладу, зокрема політичного стилю мовлення, провести на основі дослідження політичного дискурсу Олега Ляшка.

Доцільним у цьому аспекті, на нашу думку, буде використати плану-конспекту уроку на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка. У представленому плані-конспекту демонструємо лексико-фразеологічне наповнення політичного мовлення О. Ляшка.

Практично зорієнтованим та методично спрямованим є система вправ, яку можна використати на уроках української мови під час вивчення стилістики. За результатами окресленого дослідження вагомого значення, на наш погляд, набуває система вправ на матеріалі політичного мовлення Олега Ляшка, яка репрезентує лексичні та фразеологічні особливості політичного дискурсу діяча-радикала.

ВИСНОВКИ

Політика як особлива сфера діяльності людини посідає одне з чільних місць у житті сучасного суспільства. Політична риторика є одним із засобів боротьби за владу й гармонізації суспільних відносин шляхом подолання соціальних конфліктів силою слова.

Дослідження комунікативних стратегій сучасного українського політичного дискурсу дало змогу зробити такі висновки:

1. Багато науковців розглядають політичну діяльність як мовленнєву, адже її своєрідність проявляється в дискурсивному характері: велика частина політичних дій є мовленнєвими за своєю природою. Політичний дискурс – це комунікація між учасниками суспільно-політичних відносин, яка поєднує в собі інформацію з конкретними прагматичними цілями та передбачає використання вербальних і невербальних засобів виразності.

2. Комунікацію можна назвати стратегічним процесом, який забезпечується через конкретні комунікативні стратегії. Шлях реалізації стратегії називають тактикою. Сучасні науковці виокремлюють низку різноманітних комунікативних стратегій у політичному дискурсі, які розкриваються у відповідних тактичних виявах. Дослідження комунікативних стратегій вимагає міжгалузевого підходу. Найефективніших результатів можна досягти завдяки співпраці лінгвістів, соціологів, політиків, психологів.

3. Одним із найяскравіших представників сучасного українського політикуму і найкращих ораторів є Олег Ляшко, лідер Радикальної Партії. Він використовує прийоми риторики незалежно від формату заходу. Народний депутат дотримується гарно сформованого образу «борця за справедливість», тому така стабільність форми дещо робить його виступи передбачуваними.

Проаналізувавши виступи лідера Радикальної Партії, ми дійшли висновку, що найхарактернішою й найуживанішою в його арсеналі є стратегія «гра на

зниження», активно використовуються стратегії театральності та «гра на підвищення».

4. Ефективність і впливовість промов забезпечується внаслідок вдалого використання вербальних і невербальних засобів.

З-поміж вербальних виокремлюємо:

лексичні засоби:

- експресивна лексика: *«дурите»* замість *«обманюєте»*, *«бабло»* замість *«гроші»* чи *«за комуналку»* замість *«за комунальні послуги»* та ін.;
- суспільно-тематична лексика: *земля, пенсія, селяни, зарплата, сільські, молоко, копійки, платіжки, годувати, робота, сім'я, батько, люди* тощо;
- військова лексика: *стратегія, деокупація, десепаратизація окупованих територій, вибухонебезпечна ситуація, агресор* та ін.;
- стилістично знижені лексеми (кримінальний і молодічний жаргон): *шмонали, шарахалися, банда, фейкова* тощо;
- русизми: *детдом, чемодан, рожжа* та ін.;
- ненормативна лексика: *б**дь, с*ка, *об твою *ать* тощо;
- фразеологізми: *«йдіть і не вертайтесь», «баба ягодка опять», «як віл відпахали», «у Бога за позухою»* та ін.;
- діалектні форми слів (на рівні східнополіських говіркових рис, які виявляються насамперед у вимові закінчень дієслів): *зробе, підходе, носе, виходе, трате, заробе* та ін.

На акцентуаційному рівні спостерігається неправильне наголошування слів: *зада'ли, приве'ли, вжи'вання, пода'ткова, ві'сімдесят, оди'надцять, вказіво'к, до'йдемо, то'му, дове'ли* та ін.

На синтаксичному рівні політичних текстів голова Радикальної Партії використовує структури зі складних багатокomпонентних речень, які створюють

градаційне навантаження змісту висловлювань. З-поміж моделей із підрядною структурною основою з явищем надмірності виділяємо моделі з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, з подвійною супідрядністю.

Для встановлення контакту з аудиторією, підвищення експресивності промов, а також для загострення уваги слухачів Олег Ляшко застосовує емоційне формулювання тексту за допомогою риторичних прийомів, які реалізуються у використанні повторень, риторичних питань, інверсій.

5. Усі проаналізовані вербальні й невербальні засоби, віртуозно використані з комунікативно-стратегічного погляду, дозволяють політикові досягти поставленої мети. Зважаючи на імідж О. Ляшка загалом, можна відзначити, що специфіка його комунікативної поведінки, зокрема й з урахуванням рис, які зазвичай є мінусом для політика, стала козиром цього громадського діяча. Однак статичність іміджу «хлопця з народу», його передбачуваність призводить, особливо останнім часом, до небажаних результатів: від тріумфального входження Радикальної Партії на український політичний олімп до сьогоднішнього кардинального падіння рейтингів через популізм, перетворення депутата на одіозну фігуру, що свідчить про необхідність корекції його комунікативно-стратегічного арсеналу.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні репертуару комунікативних стратегій в ідіостилі провідних політиків, організації тематичних конференцій для обговорення різноманітних аспектів порушеної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.
2. Алексенко С. Ф. Особливості вираження експресивності комунікативно-прагматичної стратегії «гра на підвищення» в англійській політичній промові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2015. Вип. 27. С. 3–13. URL: http://psptkl_2015_27_3.pdf
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
4. Белов Н. Рейтинг лучших ораторов Украины 2015 года. *Институт риторики им. Д. Кеннеди*. URL: <http://rhetoric-hall.com/articles/view/reiting-lutshih-oratorowukrainy-2015>
5. Блог Олега Ляшка. URL: <https://shamotiy.wordpress.com/>
6. Ващук Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/>
7. Введенская Л. А., Павлова Л. Г. Человеческое слово могуче: книга для внеклассного чтения учащихся 8-10 классов. Москва: Просвещение, 1984. 159 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
9. Вільчинська І. Ю. Політичний дискурс: основні напрями дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 3. С. 198–201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_3_48
10. Гон М. М. Мова політики у парламентських виборах 2012 року в Україні. *Панорама політологічних студій*. 2012. Вип. 9. С. 116–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2012_9_19
11. Иванова С. Ф. Специфика публичной речи. Москва: Знание, 1978. 126 с.

12. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності. Одеса: Чорномор'я, 2007. 155 с.
13. Кульчинський О. «Вбивство, гвалтування, мертвонароджений, вішатися, кривавий, насильство, труна, поховав». Риторика Ляшка залякує провінціалів. 2015. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62674/Vbyvstvo_gvaltuvanna_mertvonarodzhenyj_vishatysya_kryvavyj_nasylstvo_truna?a_srt=&a_offset=159?view
14. Кусько К. Я. Проблеми дискурсної лінгвістики. *Іноземна філологія: Укр. наук. зб.* Львів: ЛНУ, 2001. 158 с.
15. Ляшко Олег Валерійович. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ляшко_Олег_Валерійович
16. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2003. 311 с.
17. Михальская А. К. Педагогическая риторика: история и теория. Москва: Академия, 1998. 432 с.
18. Офіційний канал Олега Ляшка на YouTube. URL: <https://www.youtube.com/user/lyashkocomua>
19. Персональна сторінка Олега Ляшка в Twitter. URL: <https://twitter.com/ovliashko>
20. Персональна сторінка Олега Ляшка на Facebook. URL: <https://www.facebook.com/O.Liashko>
21. Підгрушний В. А. Особливості політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Студентський вісник НУВГП*. 2015. Вип. 2 (4). С. 248–251. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua>
22. Політична лінгвістика. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політична_лінгвістика
23. Попова О. В., Король А. П., Ткаченко К. І. Стратегія на підвищення versus стратегія на зниження у політичному дискурсі. *«Humanities and Social*

Sciences in Europe: Achievements and Perspectives». Proceedings of the 1 International symposium (December 18, 2013). Volume 2. Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2013. P. 113–118. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/33720/5/PopovaStrategy.pdf>

24. Попович М. Бути людиною. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 223 с.

25. Прикладна політологія: навч. посіб. / за ред. В. П. Горбатенка. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 472 с.

26. Рыхальская Е. Эксперт составила психологический портрет Ляшко: «клоун» истероидного типа. *Обозреватель*. 2015. URL: <https://www.obozrevatel.com/health/diseases/83764-ekspert-sostavilapsihologicheskij-portret-lyashko-kloun-isteroidnogo-tipa.htm>

27. Сайт Радикальної Партії Олега Ляшка. URL: <http://liashko.ua/>

28. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. пос. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

29. Степаненко М. Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон: монографія. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2017. 616 с.

30. Хоменко Г. Є. Експресивний синтаксис у текстах політичної тематики. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6(2). С. 222–228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2011_6%282%29_33

31. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01, 10.02.19. Волгоград, 2000. 431 с.

32. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 312 с.

33. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику: учеб. пособие. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 360 с.

34. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 315 с.
35. Петренко І. І. Політичний дискурс: зміст, особливості, функції. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка: Філософія. Політологія*. Київ: КНУ, 2005. Вип. 100. С. 54–57.
36. Беликов В. И., Крысин В. И. Социолінгвістика: учебник для вузов. Москва: Рос. гос. гуманит. ун-та, 2000. 439 с.
37. Чудинов А. П. Современная политическая коммуникация: учебное пособие. Уральский государственный педагогический университет. Екатеринбург, 2009. 292 с.
38. Чудинов А. П. Политическая лингвистика: учебное пособие. Москва: Флинта, 2012. 252 с.
39. Халатян А. Б. Особенности организации современного политического дискурса. *Вестник Московского государственного областного университета*. Серия: Лингвистика. 2010. № 6. С. 51–54.
40. Халатян А. Б. Предвыборный дискурс. *Политическая лингвистика*. Ставрополь. 2011. № 2. С. 180–187.
41. Халатян А. Б. Предвыборный дискурс: жанровое своеобразие и специфика языкового воплощения (на материале текстов предвыборных кампаний 2008 г. в России и США): дисс. ... канд. филол. наук. 2011.
42. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований. *Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса*: Сб. науч. тр. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та экономики и финансов, 2001.
43. Чудинов А. П. Политическая лингвистика. Москва: Флинта: Наука, 2006.
44. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Волгоград, 2004.